

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึง บทบาทของอาสาสมัครเผยแพร่วิชาชีพไทย ระดับหมู่บ้าน (ผบม.) ในการให้การเรียนรู้วิชาชีพไทย ในประเด็นตั้งที่กล่าวคือ ศึกษาถึงบทบาทของอาสาสมัครเผยแพร่วิชาชีพไทยระดับหมู่บ้าน (ผบม.) ในการให้การเรียนรู้วิชาชีพไทย ว่ามีความรู้ความเข้าใจ ในด้านที่เกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง โดยพิจารณาถึงความแตกต่างของระดับความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองในระบบวิชาชีพไทย ของอาสาสมัครเผยแพร่วิชาชีพไทยระดับหมู่บ้าน (ผบม.) ของอำเภอละงู จังหวัดสตูล ว่ามีบทบาทในการให้การเรียนรู้วิชาชีพไทยอย่างไร และประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลวอย่างไรบ้างโดยเฉพาะการนำความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองในระบบวิชาชีพไทยไปปรับใช้ในการปฏิบัติภารกิจเผยแพร่วิชาชีพไทย

จากวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ดังกล่าวนี้ จึงขอเสนอแนวความคิดหลัก ๆ ในการศึกษาตามกรอบทฤษฎี และการวิเคราะห์ที่ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับสถานการณ์รับรู้ และความเข้าใจใน ทักษะทางจิตวิทยา ศึกษาศาสตร์ ปรัชญา และวิทยาศาสตร์สังคม และความรู้ความเข้าใจทางการเมือง
2. แนวความคิดเกี่ยวกับหลักการวิชาชีพไทย ทักษะคติทางการเมืองแบบวิชาชีพไทย
3. แนวความคิดเกี่ยวกับการอบรม และการเรียนรู้ทางการเมือง

1. แนวความคิดเกี่ยวกับสภาพการรับรู้ และการทำความเข้าใจในทัศนะทางจิตวิทยา
ศึกษาศาสตร์ ปรัชญา และวิทยาศาสตร์สังคม และความรู้อย่างเข้าใจทางการเมือง

ในการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎี "ความรู้" และ "ความเข้าใจ" นั้น ได้มีนักสังคมศาสตร์จากหลายสาขาวิชาด้วยกันให้ความสนใจศึกษากันมาก เช่น นักจิตวิทยา นักศึกษาศาสตร์ นักปรัชญา และนักวิทยาศาสตร์สังคม อย่างไรก็ตาม สำหรับความหมายกว้าง ๆ ของคำทั้งสองนี้อาจอธิบายได้ดังนี้คือ "รู้" หมายถึง แจ่ม เข้าใจ ทราบ ส่วน "เข้าใจ" หมายถึง รู้เรื่อง รู้ความหมาย¹ ความหมายดังกล่าวนี้ไม่ละเอียดลึกซึ้งพอจึงต้องมีการศึกษาถึงความหมายที่ช่วยอธิบายให้ทราบถึงสภาพการรู้และการทำความเข้าใจ กับเรื่องราวในรายละเอียดลงไปตามแต่ละสาขาวิชา² ดังนี้ คือ ความหมายทางจิตวิทยา ความหมายทางศึกษาศาสตร์ ความหมายทางปรัชญา และความหมายทางวิทยาศาสตร์สังคม

ความหมายทางจิตวิทยา

สำหรับความหมายทางด้านจิตวิทยาเน้น ประภาณี สุวรรณ แห่งคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ให้ความสำคัญต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่ที่เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ รวมถึงศึกษาการพัฒนาความสามารถพัฒนาทางสติปัญญา และการใช้ วิจารณญาณของมนุษย์ เพื่อ ประกอบการตัดสินใจไว้ดังนี้ คือ การยอมรับว่าการเรียนรู้ของมนุษย์

---

¹ อังาน พจนานุกรมภาษาไทย ฉบับปรับปรุงจาก พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 152-688.

² ปรดศึกษาเพิ่มเติม จาก Edward E. Jones and Harold B. Gerard, Foundation of Social Psychology (New York, London, Sydney : John Wiley & Sons, Inc., 1967) และ ประสาร ทิพย์ธารา, จิตวิทยาทางการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชิงธรรมประทีป, 2520).

จะเริ่มต้นจากในระดัปล่าง ๆ ก่อน แล้วเพิ่มความสามารถในการใช้ความคิดและพัฒนาสติปัญญาเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยแบ่งออกเป็น 5 ชั้น ดังนี้³

1. ความรู้ (knowledge) เป็นขั้นแรกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจดจำ อาจจะได้จากการนึกได้ มองเห็น ได้ยิน หรือได้ฟัง ความรู้ในขั้นนี้ ประกอบด้วย คำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ปัญหามาตรฐานเหล่านี้ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ความรู้นี้เป็นเรื่องของการจำได้ หรือ ระลึกได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อน และไม่ต้องใช้สมองมากนัก ดังนั้น การจำได้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญทางจิตวิทยา และเป็นขั้นตอนที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ได้ใช้ความคิด และความสามารถด้านสมองเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ⁴

2. ความเข้าใจ (comprehension) เป็นพฤติกรรมขั้นต่อมาจากความรู้ ขั้นตอนนี้ จะต้องใช้ความสามารถทางสมอง และทักษะในขั้นที่สูงขึ้นจนถึงระดับของ "การสื่อความหมาย" ซึ่งอาจทำได้ทั้งที่เป็นการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือ การใช้สัญลักษณ์ มักเกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลได้รับทราบข่าวสารต่าง ๆ แล้ว โดยการฟัง เห็น อ่าน หรือเขียน ความเข้าใจนี้อาจจะแสดงออกในรูปแบบของการใช้ทักษะ หรือ การแปลความหมายต่าง ๆ เช่น การบรรยายข่าวสารโดยใช้คำพูดของตนเอง หรือ การแปลความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่ง โดยคงความหมายเดิมเอาไว้ หรือ อาจเป็นการแสดงความคิดเห็น หรือ ให้ข้อสรุป หรือ การคาดคะเนได้เช่นกัน

---

³ประภาณี สุวรรณ, ทัศนคติ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ,2520), หน้า 10-14.

⁴แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับ "ที่มาของความรู้" นั้น จอห์น โฮสเปอร์ (John Hospers) นักปรัชญาผู้มีชื่อเสียงอธิบายไว้ว่ามีที่มา 4 ทาง คือ 1) จากประสบการณ์จริง 2) จากเหตุผล 3) จากผู้รู้ และ 4) จากการหยั่งรู้ โปรดดู John Hospers, Introduction to Philosophical Analysis, 2nd ed. (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1967), pp. 122-141.

3. การนำความรู้ไปใช้ (application) ความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ เป็น พฤติกรรมขั้นที่สาม ซึ่งจะต้องอาศัยความสามารถ หรือ ทักษะทางด้านความเข้าใจดังกล่าวมาแล้ว การนำความรู้ไปใช้ นี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การแก้ปัญหาในตัวเอง ซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ 6 ขั้นตอนด้วยกัน (ดังแสดงไว้ในแผนภาพที่ 1) ซึ่งเมื่อทำการพิจารณาจะเห็นได้ว่าความเข้าใจในหลัก ทฤษฎี วิธีการ ต่าง ๆ จะถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

4. การวิเคราะห์ (analysis) ความสามารถในการวิเคราะห์เป็นพฤติกรรมที่ช่วยให้สามารถแยกภาพรวมออกเป็น ส่วน ๆ ย่อย ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เด่นชัดยิ่งขึ้น อาจแบ่งเป็น ขั้นย่อย ๆ ได้ 3 ขั้นด้วยกัน คือ 1) ความสามารถในการแยกแยะองค์ประกอบของปัญหาออกเป็น ส่วน ๆ 2) ความสามารถในการเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบ และ 3) ความสามารถในการมองเห็นหลักของการผสมผสานปัญหาที่มีองค์ประกอบย่อยมากมาย

5) การสังเคราะห์ (synthesis) หมายถึง ความสามารถในการนำเอาส่วนประกอบย่อยหลาย ๆ ส่วนมารวมกันเข้าเป็นกรอบโครงสร้างที่แน่ชัด โดยทั่วไปแล้วความสามารถนี้จะเกิดจากการนำเอาประสบการณ์ในอดีตมารวมกับประสบการณ์ในปัจจุบัน และนำมาสร้างเป็นกรอบที่มีระเบียบแบบแผน ความสามารถในการสังเคราะห์ที่เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ หรือ ความคิดริเริ่ม จึงต้องอาศัยความสามารถขั้นต่าง ๆ หลายขั้น ดังกล่าวมาแล้ว กล่าวคือ จะต้องมีความเข้าใจการนำความรู้ไปใช้ และความสามารถในการ วิเคราะห์มาประกอบกัน

6. การประเมินผล (evaluation) ความสามารถในการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับการให้ค่าต่อความรู้ หรือ ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งจะต้องใช้เกณฑ์ หรือมาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นส่วนประกอบในการประเมินผล มาตรฐานนี้อาจจะออกมาทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ และมาตรฐานที่ใช้นี้อาจจะมาจาก การที่บุคคลนั้นตั้งขึ้นเองหรือมาจากมาตรฐานที่มีอยู่แล้ว ความสามารถในการประเมินผลนอกจากจะเป็นความสามารถขั้นสุดท้ายแล้ว ยังเป็นตัว เชื่อมที่สำคัญของพฤติกรรม ด้านอื่น ๆ อีกด้วย ความสามารถในการประเมินผลนี้ไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นในขั้นสุดท้ายเสมอไป แต่อาจจะอยู่ในทุกขั้นตอนของความสามารถ หรือ ทักษะต่าง ๆ

ความหมายทางภาษาศาสตร์

กลุ่มนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงของสหรัฐอเมริกาโดย เบนจามิน เอส.บลูม (Benjamin S. Bloom) ได้จำแนกความหมายระหว่าง "ความรู้" กับ "ความเข้าใจ" เพื่อประโยชน์ในการสื่อความหมายได้ว่า "ความรู้" หมายถึง พฤติกรรม และสภาพการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเน้นการจำ ไม่ว่าจะเป็นการระลึกถึง หรือ ระลึกได้ก็ตาม เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นอันสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมสาระต่าง ๆ เหล่านั้น จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ขั้นที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นต่อไป โดย "ความรู้" นี้อาจแยกออกเป็น ความรู้เฉพาะสิ่ง ความรู้ในเรื่องระเบียบการ และความรู้เรื่องสากล เป็นต้น⁵

ส่วน "ความเข้าใจ" นั้น เบนจามิน เอส.บลูม (Benjamin S. Bloom) กับคณะอธิบายไว้ว่า เป็นขั้นตอนขั้นสำคัญของการสื่อความหมาย โดยอาศัยความสามารถทางสมองและทักษะซึ่งอาจกระทำได้โดยการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ โดยการทำความเข้าใจนั้นอาจไม่มีผลสมบูรณ์เสมอไป เพราะไม่อาจจับประเด็นสิ่งที่อ่านได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมความเข้าใจนี้แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การแปร การตีความ และการสรุปอ้างอิง⁶

ความหมายทางปรัชญา

กีรติ บุญเจือ นักปรัชญาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้อธิบายให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างความรู้กับความเข้าใจ โดยได้หยิบยกเอาคำว่า "ญาณ" กับ "ปรีชาญาณ" ซึ่งเป็นคำในภาษาบาลี และสันสกฤต ที่หมายถึง "ความรู้" และ "ความรู้ลึกซึ้ง" มาอธิบายให้เห็นถึงระดับความรู้ที่แตกต่างกัน คือ "ญาณ" หรือ "ความรู้" หมายถึง ความรู้ทางตา หรือ รู้ด้วยตาเพียง

---

⁵โปรดดู เบนจามิน เอส. บลูม และคณะ สารบรรจจำแนกของจุดมุ่งหมายทางการศึกษา เล่ม 1 : มุทอปรีเขต แปลโดย อุทุมพร ทองอุไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 83-85.

⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 83-88.

อย่างเดี๋ยวนั้น ส่วน "ปรัชญา" หรือ "ความเข้าใจ" หมายถึง ความรู้สึกซึ่งสามารถเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาการต่าง ๆ กล่าวโดยสรุป ก็คือ การเข้าใจแต่ละอย่างถือว่าเป็น "ญาณ" ส่วนการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องราวต่าง ๆ ก็ถือว่าเป็น "ปรัชญา"⁷

ความหมายทางวิทยาศาสตร์สังคม

ทิตยา สุวรรณะชญ์ กล่าวถึงความหมายอย่างกว้าง ๆ ของ "ความรู้" (knowledge) ว่าได้แก่ ข่าวดสาร แนวความคิด และวิธีการต่าง ๆ ในอันที่จะได้มาซึ่งข่าวสาร ซึ่งหมายความรวมถึง ความเชื่อทางศาสนา ศีลธรรม จรรยา นิทานพื้นบ้าน และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สาขาต่าง ๆ ด้วย⁸

ดังนั้น การเกิด "ความรู้" จึงเป็นเหตุการณ์ขั้นแรกของการเรียนรู้ และการรับรู้โดยอาศัย การอ่าน การได้ยินได้ฟัง การจดจำ และการย้อนรำลึก⁹ ขั้นตอนนี้ไม่ต้องใช้ความคิด หรือ สมรรถภาพทางสมองมากนัก แต่สำคัญเพราะสามารถพัฒนาไปสู่การเกิดความเข้าใจ

⁷โปรดศึกษาเพิ่มเติมใน กิรติ บุญเจือ, วิธีการศึกษาทั่วไปแบบบูรณาการสมบูรณ์ เล่มต้น : มนุษย์รู้ได้อย่างไร (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2525), หน้า 1-3 , และผู้สนใจเกี่ยวกับ "ทฤษฎีแห่งความรู้" (Epistemology) ซึ่งเป็น สาขาหนึ่งในวิชาปรัชญา มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องกำเนิดความรู้ที่มาของความรู้ วิธีการวัดความรู้ โปรดดู วิชาจิตวิทยา, "ปรัชญา ตรรกวิทยา จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์" ใน ทิตยา สุวรรณะชญ์ และคณะ, วิทยาศาสตร์สังคม (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสถาบันวิจัยและพัฒนาบริหารศาสตร์, 2517), หน้า 264-271.

⁸ทิตยา สุวรรณะชญ์, "วิทยาศาสตร์คืออะไร" ใน ทิตยา สุวรรณะชญ์ และคณะ, วิทยาศาสตร์สังคม (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสถาบันวิจัยและพัฒนาบริหารศาสตร์, 2517), หน้า 1-2. นอกจากนี้นักวิชาการด้านการสื่อสาร ได้เสนอแนวความคิดที่สอดคล้องกับแนวทางวิทยาศาสตร์สังคมไว้ด้วยว่า "ข่าวสาร" มีลักษณะเช่นเดียวกับ "ความรู้" โปรดดู สนั่น ปัทมทิน (บรรณาธิการ), พจนานุกรมสื่อสารมวลชน (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), หน้า 44-45.

การนำเอาความรู้ไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล "การรับรู้" จึงเป็นขั้นตอนพื้นฐานในการรับข่าวสาร ความคิดและความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งจะมีผลเชื่อมโยงเป็นพฤติกรรมที่ต่อเนื่องในขั้นตอนต่อมา

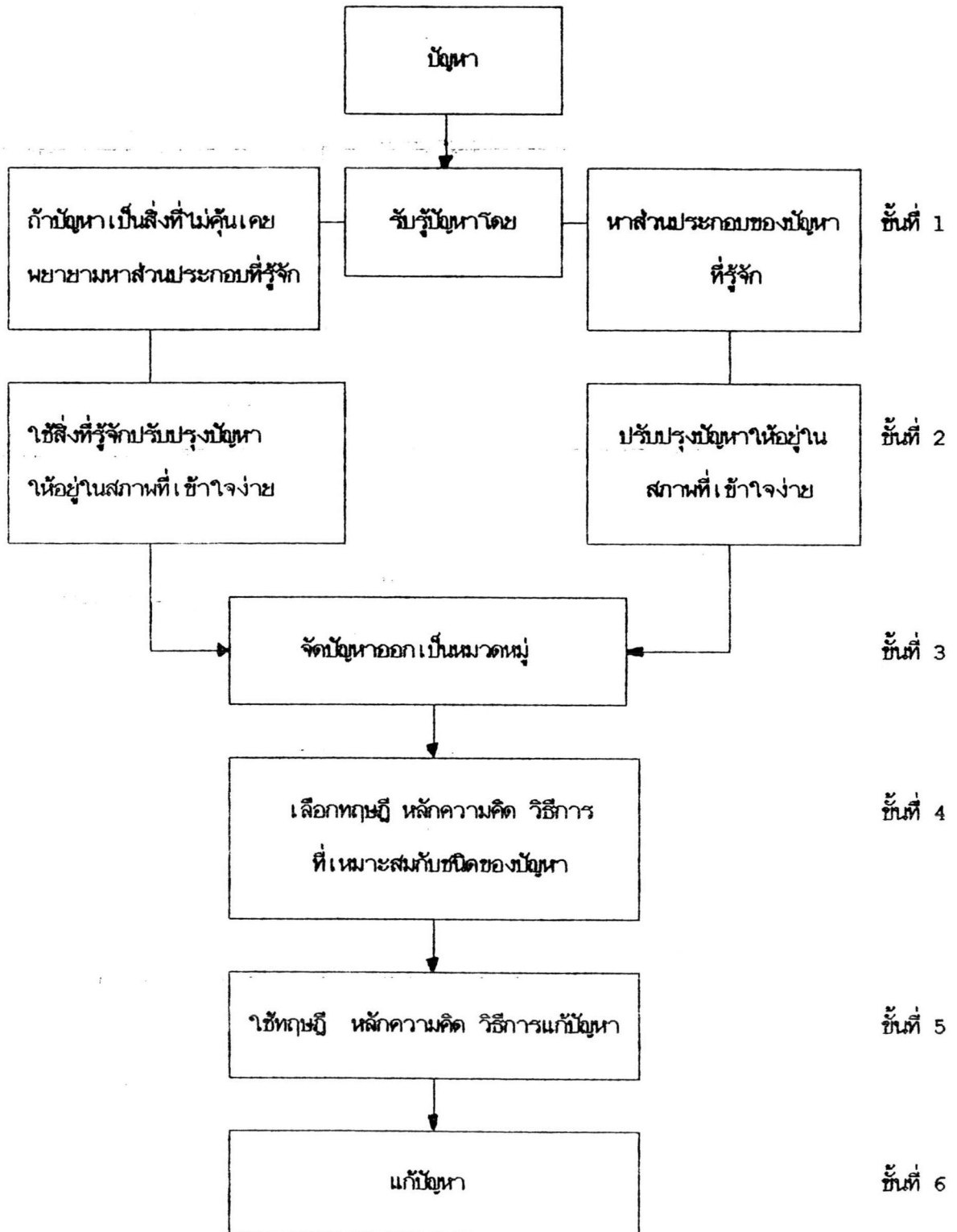
ส่วน "ความเข้าใจ" นั้นเป็นขั้นตอนที่ได้มาจากการเกิด "ความรู้" การสื่อความหมายในระดับของการทำความเข้าใจจึงเกี่ยวข้องกับ การตีความ การแปลความหมาย และคาดคะเนด้วยขั้นตอนทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก จึงทำให้พฤติกรรมของความรู้ และความเข้าใจเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันได้ยาก เพราะ มักเกิดขึ้นควบคู่กันไป¹⁰ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการควบคู่กันไปโดยนัยความหมายของ "ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง" ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

---

⁹ปรตศึกษาเพิ่มเติมใน Carl Lastrucci, The Scientific Approach (Cambridge Schenkman, 1963), pp. 37-47. และ พรศักดิ์ ฟอร์ดแพ้ว, ศาสตร์การวิจัย, หน้า 9-11.

¹⁰เบนจามิน เอส. บลูม และคณะ, สารบบจำแนกของจุดมุ่งหมายทางการศึกษา คู่มือเล่ม 1 : มุทธรังษีเขต, หน้า 68.

แผนภาพที่ 1
ขั้นตอนของการนำความรู้ไปใช้ในการแก้ไข้ปัญหา

ที่มา : ประภาณี สุวรรณ, ทัศนคติ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2520), หน้า 12.

แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจทางการเมือง

นักรัฐศาสตร์ในยุคพฤติกรรมศาสตร์ มักกล่าวเป็นเชิงจัดหนักไว้ว่า ประเทศกำลังพัฒนาแต่ละประเทศ มักจะมีลักษณะเป็น 2 ประเภท ในเวลาเดียวกัน คือ 1) เป็นชุมชนของประชาชนธรรมดา ซึ่งไม่ค่อยรู้ ไม่ค่อยเข้าใจความเป็นไปของบ้านเมืองและ 2) เป็นชุมชนของปัญญาชน ซึ่ง มีความรู้ความเข้าใจความเป็นไปของบ้านเมืองเป็นอย่างดี ซึ่งสภาพทั้งสองนี้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของประเทศนั้นคือ การกำหนดแนวทางหรือวิธีการที่จะผนึกคนสองกลุ่มนี้ให้รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างราบรื่น¹¹ นักรัฐศาสตร์บางท่านจึงจำแนกประชากรของสังคมออกเป็น 2 พวกได้แก่ พวก "พลเมืองที่ดี" หมายถึง บุคคลที่รู้และเข้าใจความเป็นไปของบ้านเมือง สามารถปฏิบัติหน้าที่ในระบบการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพและ บุคคลที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นไปของบ้านเมืองจัดได้ว่าเป็นพวก "พลเมืองที่ด้อยคุณภาพ" ทั้งนี้ไม่ว่าจะอยู่ในระบอบการเมืองใด ๆ ก็ตาม¹²

จากความเป็นเบื้องต้นเมื่อนำมาพิจารณาการเมือง ในระบอบประชาธิปไตยแล้ว จะเห็น ประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ได้ จะต้องอาศัยการเข้ามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในกิจการสาธารณะ (public affairs) โดยประชาชนส่วนใหญ่จะต้องมีความรู้สึกรับผิดชอบ ในฐานะ

---

¹¹Ithiel de Sola Pool, "The Necessity for Social Scientists : Doing Research for Governments," Background 10 (August 1966) : 155-156
ใน พรศักดิ์ พ่องแผ้ว, ข่าวสารการเมืองของคนไทย (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการนิคม, 2526), หน้า 4-5.

¹²โปรดศึกษาเพิ่มเติมจาก Angus Campbell, Phillip Converse, Warren Miller, and Donald Stokes, The American Voter (New York : John Wiley, 1960), Chapter 20.

"พลเมืองที่ดี"¹³ อย่างแพร่หลาย และที่สำคัญต้องอาศัยการได้รับข้อมูลข่าวสารจากหลายแหล่งข่าวที่มากพอเพียงพอจนเกิดความรู้ - ความเข้าใจทางการเมืองอย่างถูกต้อง (high level of information)¹⁴ เพราะ ถ้าหากประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองและ ระบบประชาธิปไตยแล้วก็จะก่อให้เกิดความรู้สึกไม่แน่ใจทางการเมือง ขาดความสนใจ ขาดความกระตือรือร้นทางการเมือง และในที่สุดก็จะก่อให้เกิดการคิดว่าตนเองปราศจากอำนาจทางการเมือง หรือมีจิตสำนึกว่าไร้อำนาจ (powerlessness) ในทางการเมือง คิดว่า ตนเองเป็นเพียงกลไกขึ้นกระຈิริตที่อยู่ท่ามกลางระบบเครื่องเขนต์อันมโหฬาร¹⁵ ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะนำไปสู่ความนิ่งเฉยและความแห้งหน้ายทางการเมือง ประการสำคัญก็คือ การเมืองในระบบประชาธิปไตยจะไม่สามารถคงอยู่หรือเป็นไปได้อีกถ้าหากประชาชนทั่วไปไม่มีความรู้ความเข้าใจ ถึงความเป็นไปของการเมือง การปกครองบ้างเลย¹⁶ ทั้งนี้เพราะจากการศึกษาทางรัฐศาสตร์โดยทั่วไปมักเป็นที่ประจักษ์กันว่า

---

¹³คำอธิบายเกี่ยวกับ "การเมือง" หรือ "อะไรคือการเมือง" อาจศึกษาเพิ่มเติมได้จากหนังสือหลายเล่ม ตัวอย่างเช่น Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1970), pp. 4-13, Henry B. Mayo, An Introduction to Democratic Theory (New York :Oxford University Press, 1960), pp. 3-11, and Roger H. Saltau, An Introduction to Politics (London : Longmans, 1960), pp. 1-5.

¹⁴Gabriel Almond and Sidney Verba, The Civic Culture (Boston: Little, Brown and company, 1965), p. 9.

¹⁵พรศักดิ์ พ่องแผ้ว, ข่าวสารทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 53.

¹⁶Jame D. Barber, Citizen Politics : An Introduction to Political Behavior (Chicago : Markham Publishing, 1965), p. 38.

ความรู้ทางการเมืองของประชาชนมีสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงมาก¹⁷ และประชาชนที่มีความเข้าใจทางการเมือง มักจะมีแนวโน้มที่จะไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ไม่เข้าใจการเมือง¹⁸ อีกทั้งยังยอมรับกันว่าประชาธิปไตยจะพัฒนาก้าวหน้าไปอย่างได้ผลอย่างยิ่งในรัฐที่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองกว้างขวาง สาธารณชนได้รับข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมของส่วนรวมอย่างพอเพียง มีการสื่อสารในด้านความรู้ความเข้าใจ ข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างเปิดเผยและเต็มที่¹⁹ ขณะเดียวกันกลไกของรัฐ คือ ข้าราชการทั้งหลายจะต้องมีทัศนคติทางการเมืองที่เป็นเสรีนิยมและเป็นประชาธิปไตยด้วย ทั้งนี้เพราะเป็นที่เชื่อกันว่า การที่ประชาชนของประเทศใดเป็นผู้ที่สนใจ มีความรู้ ความเข้าใจทางการเมือง และข่าวสารทางการเมือง ไม่เพียงแต่จะสามารถปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่านั้น แต่จะเป็นผู้ที่มีความรู้สึกผูกพันและยึดมั่นต่อระบบการเมืองนั้น ๆ มากขึ้นอีกด้วย²⁰

ในปัจจุบันผู้ที่สนใจทำการศึกษาระบบการเมืองของประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะระบบการเมืองของประเทศกำลังพัฒนาจึงมุ่งเน้นหาความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของประเทศเหล่านั้นให้

---

¹⁷โปรดศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture (Boston : Little Brown, 1965); and James S. Coleman, ed., Education and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1963).

¹⁸ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), หน้า 116.

¹⁹จรรยา สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ : ประชาธิปไตย เผด็จการ และหลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2518), หน้า 36.

²⁰โปรดศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน Robert E. Lane and David O. Sears, Public Opinion (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, 1964), p. 62.

มากขึ้นด้วยการให้ความสำคัญกับระบบการเมืองในอดีต ขั้นตอนการพัฒนาทางการเมืองและปัจจัย
 เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางการเมือง²¹ ซึ่งผู้ที่ศึกษามักจะค้นพบปัญหาที่เกิดขึ้นกับประเทศกำลังพัฒนาใน
 ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองตลอดจนไม่เข้าใจ
 ถึงคุณค่าของการเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองของประเทศ²² ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากเหตุ
 สำคัญ ๆ อยู่หลายประการที่คล้ายคลึงกัน อาทิเช่น สถาบันทางการเมือง อันได้แก่บรรดามรรคการเมือง
 เมืองรัฐสภา ไม่ได้ทำหน้าที่ในการสร้างความเข้าใจทางการเมือง สร้างทัศนคติและความเข้าใจใน
 ระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง²³ นอกจากนี้ยังขาดการขาดความรู้ความเข้าใจ
 ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของข้าราชการของรัฐ โดยเฉพาะข้าราชการทหาร ตำรวจ
 และฝ่ายปกครอง ก็นับได้ว่าเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อการสถาปนาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย
 ที่มีเสถียรภาพ เกิดปฏิบัติ รัฐประหารและการใช้ความรุนแรงในรูปแบบอื่น ๆ เช่น สงครามกองโจร
 การจลาจล และการใช้อำนาจหน้าที่ในการที่ไม่ชอบของข้าราชการอยู่เบื้อง ๆ ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับ
 ความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของพลม. จึงมีค่าควรแก่การให้ความ
 สนใจเป็นอย่างยิ่ง ดังที่จะกล่าวไว้ในรายละเอียดในตอนต่อไป

---

²¹ประวัติศาสตร์รายละเอียดเพิ่มเติมใน S.N. Eisenstadt, The Political Systems of Empire (New York : The Free Press of Glencoe, 1962) ; S.M. Lipset, The First New Nation (New York : Basic Books, Inc., 1963); and Richard Bendix, Nation-Building and Citizenship (New York : John Wiley and Sons, Inc., 1964).

²²กระมล ทองธรรมชาติ, "ปัญหาการเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนา," ใน อมร รัชกาลสัจย์ และ ชัยติยา กรรมสุด (บรรณาธิการ), ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย จำกัด, 2515), หน้า 42.

²³คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2515), หน้า 159.

2. แนวความคิดเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย

ในการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของอาสาสมัครเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน (พม.) ในการให้การเรียนรู้ประชาธิปไตย นอกจากจะต้องอาศัยกรอบแนวความคิดเกี่ยวกับสภาพการรับรู้ การทำความเข้าใจในทัศนะนักวิชาการสาขาต่าง ๆ รวมทั้งความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแล้ว เมื่อประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ปัญหา จำเป็นต้องศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย ประกอบด้วยประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ จากรูปแบบการปกครองและวิถีชีวิต อีกทั้งแนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและ บทบาทของ พม. ในการให้การเรียนรู้ประชาธิปไตยรวมไปด้วย ดังจะได้กล่าวต่อไปตาม ลำดับ

หลักการ "ประชาธิปไตย"

นักทฤษฎีประชาธิปไตยร่วมสมัยท่านหนึ่ง คือ Seymour Martin Lipset กล่าวว่าไว้ว่า "ประชาธิปไตย หมายถึง ระบบการเมืองที่เปิดโอกาสโดยใช่วิถีทางปกติธรรมดาทาง รัฐธรรมนูญ ที่จะให้มีการเปลี่ยนตัวผู้ปกครองได้ อีกทั้งยังเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยให้มีการแก้ไขข้อบกพร่องในสังคม อันเกิดจากการตัดสินใจที่ขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ การปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยจึงเท่ากับเปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้ใช้อิทธิพลของตนเข้ามา กำหนดการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะโดยการเลือกบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั่นเอง"²⁴

---

²⁴Seymour Martin Lipset, "Some Social Requisites of Democracy," in Roy Macridis and Bernard Brown, eds., Comparative Politics : Notes & Headings, 4th edition (Illinois : The Dorsey Press, 1972), pp. 124-142. สำหรับหนังสือที่รวบรวมแนวความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับประชาธิปไตย โปรดศึกษาจาก Henry S. Kariel (ed.), Frontiers of Democratic Theory (New York : Random House, 1970).

คำนิยามของ Seymour Martin Lipset ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสามารถแยกออกได้เป็น 3 มิติ คือ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง (a form of government) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ (ideology) และประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต (a way of life) ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ ชัยอนันต์ สมุททามิธ ราชบัณฑิตทางรัฐศาสตร์ เปรียบรวมกันว่า "องค์สามของ ประชาธิปไตย"²⁵ ซึ่งสามารถแยกอธิบายพอสังเขปได้ดังนี้ กล่าวคือ

ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ (an ideology)

การศึกษาถึงประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์นี้ มีหลักการสำคัญ²⁶ คือ การยึดมั่นว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดีที่สุด เพราะเป็นการปกครองที่เห็นความสำคัญของ ประชาชนไม่ว่าบุคคลคนเดี่ยวหรือกลุ่มเดี่ยว ขณะเดียวกันนี้มีความเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผลและความสามารถ

---

²⁵นักรัฐศาสตร์หลายท่าน ได้พยายามแยกอธิบายประชาธิปไตย อย่างง่าย ๆ ให้แก่ประชาชนผู้สนใจทางการเมือง โดยแบ่งออกเป็นประชาธิปไตยในฐานะเป็นอุดมการณ์ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต และประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง การแยกอธิบายเช่นนี้ ช่วยสร้างให้เกิดความเข้าใจและทราบได้ว่า เมื่อกล่าวถึงประชาธิปไตยเป็นการกล่าวใน แง่มุมใด ดูรายละเอียดใน กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 1-20. ชัยอนันต์ สมุททามิธ, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า 15-24, ปรีชา หงส์โกรเลิศ, ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518), หน้า 8-14.

²⁶กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 6. และโปรดศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับประชาธิปไตยในรูปของอุดมการณ์ ใน ชัยอนันต์ สมุททามิธ, อุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : ดวงจันทร์พิมพ์, 2523), หน้า 53-82. และแนวความคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์กับประเทศด้อยพัฒนาใน David Apter, Ideology and Discontent (New York : 1964).

ของมนุษย์ในการตัดสินใจเลือกผู้นำ เปลี่ยนตัวผู้นำ และเลือกแนวทางการพัฒนาสังคมของตนได้อย่างถูกต้องไม่ว่าจะได้รับการศึกษามากน้อยต่างกันเพียงใด แต่ขณะเดียวกันก็มีหลักการที่ระบุว่า การให้อำนาจต้องมีเงื่อนไข เพื่อป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจไปในทางที่ผิด หรือไม่ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ จึงให้สิทธิแก่ประชาชนที่จะเรียกอำนาจกลับคืนได้

นอกจากนี้ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ยังมีหลักการที่สำคัญ คือ การยึดมั่นในเสรีภาพและความเป็นอิสระของมนุษย์ ซึ่งหมายถึง ความเป็นอิสระในการเลือกใช้ชีวิตเลือกที่อยู่ เป็นต้น ส่วนเสรีภาพนั้นหมายถึง ความสามารถในการใช้สิทธิตามที่ตนมีอยู่นั้น แสดงออกซึ่งความคิดเห็นหรือ กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดได้โดยลำพังตนเอง ไม่ถูกจำกัดโดย บุคคลอื่น เว้นเสียแต่ว่าการแสดงออกและการกระทำนั้นจะไปกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ด้วยเหตุดังกล่าวนี้รัฐบาลประชาธิปไตยจึงต้องพยายามปกป้องเสรีภาพของประชาชนไว้²⁷ สำหรับหลักการประการสุดท้ายของอุดมการณ์ประชาธิปไตยก็คือ ความคิดที่ว่า คนเราทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันหรือเสมอภาคกัน จึงควรที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐบาลโดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นความจริงที่ว่า ได้มีประชาชนในสังคมประชาธิปไตยที่เจริญก้าวหน้า เช่น ในสหรัฐอเมริกาและในอังกฤษได้แสดงถึงความไม่พอใจต่อสภาพการที่ตนเผชิญอยู่ และได้เรียกร้องให้สังคมของตนเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ดังนั้น ความเสมอภาคด้านการเมืองได้รับความ สำคัญเหนือกว่าด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำต้อง เสียเปรียบผู้ที่ฐานะดีหรือได้รับการศึกษาสูง โดยเฉพาะในการแข่งขันเพื่อช่วงชิงอำนาจทางการเมือง ทำให้คนกลุ่มน้อยที่มีฐานะดีสามารถเข้าปกครองประเทศได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีการ เรียกร้องกันมากกว่า ถ้าประเทศใดต้องการให้ประชาธิปไตยมีความหมายและเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ ตามอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่แท้จริงแล้ว ก็จะต้องเน้นในเรื่องความเสมอภาคทางด้านสังคมและเศรษฐกิจด้วย

²⁷ ชัยอนันต์ สมุททานิช, ลัทธิการเมือง (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2518), หน้า 10.

กล่าวสรุปได้ว่า ประชาธิปไตยในฐานะอุดมการณ์จึงเป็นพลังจูงใจให้คนส่วนมากมาใช้เพื่อเรียกร้องให้ได้มาซึ่งความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ต่อไป คือ เป็นทั้งประชาธิปไตยทางการเมือง ประชาธิปไตยทางสังคม และประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจด้วย²⁸

ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง (a form of government)

ในปัจจุบันรูปแบบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระบบ คือ²⁹

1. ระบบของอเมริกา ซึ่งเรียกกันว่า "ระบบการปกครองโดยประธานาธิบดี" มีประธานาธิบดีเป็นผู้ใช้อำนาจบริหาร
2. ระบบอังกฤษ เรียกว่า "ระบบการปกครองโดยรัฐสภา" มีรัฐสภาเป็นผู้ใช้อำนาจบริหารและนิติบัญญัติ
3. ระบบของฝรั่งเศส เรียกว่า "ระบบกึ่งประธานาธิบดีกึ่งรัฐสภา" มีประธานาธิบดีและรัฐสภาเป็นผู้ใช้อำนาจบริหารและนิติบัญญัติร่วมกัน

ประชาธิปไตยในฐานะวิถีชีวิต (a way of life)

ประชาธิปไตยในความหมายของสังคมตะวันตก โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตนี้ มีความหมายครอบคลุมกว้างขวางมาก โดยเฉพาะความหมายยังไปเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบของบุคคลแต่ละบุคคลในชีวิตประจำวัน แม้จะมีบางประเด็นที่ไม่สอดคล้อง

²⁸กระมล ทองธรรมชาติ, "หลักประชาธิปไตย," ใน การเมืองและสังคม พิมพ์ครั้งที่สอง, ประมวล นันทียะกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 118.

²⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 169 และดูเพิ่มเติมใน C.C. Rodee. Introduction to Political Science, 2nd ed., (New York : McGraw-Hill, 1967), pp. 61-64.

ตรงกับความเป็นจริงเท่าใดนัก แต่ที่ประกอบด้วยหลักการที่ใช้เป็นมาตรฐานและ เครื่องกำหนด
คุณลักษณะประชาธิปไตยของสังคมต่าง ๆ ได้ดังนี้³⁰

1. การใช้เหตุผล
2. การให้ความสำคัญต่อปัจเจกบุคคล
3. รัฐมีคุณลักษณะเป็นเครื่องมือในการปกครอง
4. หลักการให้ความยินยอมพร้อมใจด้วยใจสมัคร (การอาสาสมัคร) ไม่ใช่

วิธีการบีบบังคับ

5. ให้ความสำคัญต่อหลักกฎหมาย
6. ให้ความสำคัญต่อวิถีทาง (means) ในการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย
7. หลักการโต้เถียงโต้แย้ง เจริญยอมช่อมและการให้ความยินยอมพร้อมใจ

ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

8. การยอมรับในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ทุกคน

หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ สามารถแยกแยะอธิบายพอสังเขปได้ คือ

1. การใช้หลักเหตุผล หมายถึง มีความเชื่อมั่นถึงการใช้เหตุผลในความสัมพันธ์
ระหว่างบุคคลและเห็นว่า "ความจริง" เป็นกระบวนการที่ไม่มีที่สิ้นสุด ความรู้และความจริงในปัจจุบัน
เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว แต่มีลักษณะของความเป็นไปได้เท่านั้น ถ้าค้นพบข้อมูลใหม่เมื่อใด ความจริงที่เชื่อ
กันอยู่ก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างสมเหตุสมผลด้วย

ดังนั้น ปัจจัยกำหนดความมีเหตุผลของสังคมประชาธิปไตยก็คือ ปัญหาที่เกิดจะต้องได้รับการ
การรับรู้และแก้ไขร่วมกันโดยทุก ๆ ฝ่าย เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์โฆษณา การชุมนุม
และการสมาคม จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก

2. การให้ความสำคัญต่อปัจเจกบุคคล ซึ่งหมายถึง การจัดตั้งสถาบันทางการเมือง
หรือองค์กรทางสังคมใด ๆ จะต้องมิว่าวัตถุประสงค์หรือรับใช้ปัจเจกบุคคลด้วยกันทั้งสิ้น

³⁰William Ebenstein, Today's Image, 7th ed., (New Jersey :

หลักการที่สำคัญก็คือ ในทางการเมืองแล้ว บัณฑิตบุคคลจะมีบทบาทและมีอำนาจได้ก็ต่อเมื่อได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มผลประโยชน์หรือพรรคการเมืองและในทางเศรษฐกิจนั้น บัณฑิตบุคคลจะมี อำนาจในการต่อรองได้ก็จะต้องรวมตัวกันเป็นสหพันธ์กรรมกร หรือสหพันธ์ชาวไร่ชาวนา เป็นต้น ดังนั้นในสังคมแบบทุนนิยมนี้ บัณฑิตบุคคลจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีและผลประโยชน์ของตนเองให้ปลอดภัยจากการถูกคุกคามจากรัฐบาลหรือจากกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ

3. ทัศนคติที่เชื่อว่า รัฐเป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายที่สูงส่งกว่าซึ่งหมายถึง ความเป็นได้ที่บัณฑิตบุคคลสามารถดำเนินการด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีอิสระเสรี รัฐก็ไม่ควรเข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงด้วย แม้ว่ารัฐอาจกระทำได้ผลดีกว่า โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และศาสนา เป็นต้น รัฐจะเข้าไปแทรกแซงก็ต่อเมื่อความพยายามของบัณฑิตบุคคลล้มเหลว ต้องการให้รัฐบาลเข้าช่วยเหลือเท่านั้น

4. หลักการที่ให้ความสำคัญต่อการกระทำโดยสมัครใจ ซึ่งหมายถึงการให้ความสำคัญต่อการรวมกลุ่มกันอย่างสมัครใจของบุคคลโดยปราศจากการบีบบังคับ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มการเมือง เช่น พรรคการเมือง กลุ่มการศึกษา เช่น กลุ่มโรงเรียนราษฎร์ กลุ่มเศรษฐกิจ เช่น สหพันธ์กรรมกรและสมาคมลูกจ้าง กลุ่มสุขภาพ เช่น สมาภชาชาติ และกลุ่มสวัสดิการสังคมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการยืนยันถึงความดีเลิศของการรวมตัวกันของการเป็นชนกลุ่มเล็ก และการป้องกัน มิให้รัฐผูกขาดและรวบอำนาจไว้ได้

5. หลักการที่เชื่อว่ากฎหมายมีอำนาจสูงสุด หมายถึง การหักล้างบทบัญญัติ ทางกฎหมายจะกระทำได้อีกก็ต่อเมื่อใช้กฎหมายด้วยกันเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าสังคมประกอบขึ้นด้วยการรวมตัวขององค์กรสังคมต่าง ๆ อย่างสมัครใจ รัฐเองก็เช่นกัน นับว่าเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวอย่างสมัครใจจากประชาชนเช่นกัน กฎระเบียบจึงสำคัญยิ่งในการก่อให้เกิดความเป็นระเบียบของสังคม

6. การย้ำความสำคัญของวิถีทาง (means) ในการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย หมายความว่า เป็นหลักการที่ยอมรับว่า วิถีทาง (means) และจุดหมายปลายทาง (ends) เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ออก ดังนั้น การกระทำใด ๆ ก็ตาม จะต้องคำนึงถึงหลักความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญด้วย ถ้าจุดหมายปลายทางเป็นสิ่งที่ดีงามและถูกต้อง วิถีทางที่จะไปสู่ จุดหมายปลายทางนั้น ก็จะต้องดีงามและถูกต้องด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นหลักการที่แตกต่างจากสังคมคอมมิวนิสต์อย่างเห็นได้ชัด

7. การถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ และให้ความยินยอมพร้อมใจเป็นวิธีทางที่สังคมประชาธิปไตยใช้เป็นหลัก เมื่อมีความคิดเห็น ทศนคติ หรือผลประโยชน์ที่แตกต่างกันในหมู่ประชาชน ดังนั้น จึงจำต้องทราบถึงความคิดเห็นที่หลากหลายเพื่อประกอบการพิจารณาตัดสินใจ

ในเชิงทฤษฎี สังคมประชาธิปไตยจะต้องปกครองโดยการที่รัฐบาลได้รับอำนาจด้วยความยินยอมพร้อมใจของ "ผู้อยู่ใต้ปกครอง" ถ้ารัฐใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรม กดขี่ข่มเหง และไม่คำนึงสิทธิของประชาชนแล้ว ทฤษฎีประชาธิปไตยมุ่งเสนอแนะ ให้ประชาชนไม่เพียงแต่มีสิทธิเท่านั้น แต่จะต้องมีหน้าที่ในการก่อการปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลเผด็จการลงได้ อย่างไรก็ตาม สิทธิในการก่อการปฏิวัติจะเกิดขึ้นได้ จะต้องเกิดขึ้นหลังจากการเจรจาต่อรองและการขอความยินยอมจากประชาชนส่วนใหญ่ก่อนด้วย

8. หลักการที่ให้ความสำคัญต่อความเท่าเทียมกันของมนุษย์ทุกคน เป็นจุดสำคัญของลัทธิประชาธิปไตย ประชาธิปไตยมีได้อ้างว่ามนุษย์ทุกคนต้องเหมือนกัน เพียงแต่ย่ำว่ามนุษย์ทุกคนต้องมีความนับถือในความเท่าเทียมกันของทุก ๆ คน โดยเป็นหลักเหตุผลเป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจ ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจึงเกิดมาอย่างเท่าเทียมกัน จึงมีสิทธิที่จะแสวงหาความสุขสำลึตนโดยไม่สร้างความทุกข์และความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น อีกทั้งมนุษย์ทุกคนควรที่จะได้รับโอกาสเท่าเทียมกันในการดำรงชีวิตด้วยไม่ว่าจะมีฐานะ ชำดีกำเนิด การศึกษา และสถานภาพทาง เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่แตกต่างกันเพียงใด ความเท่าเทียมนี้จะเกิดขึ้นได้ก็โดยการใช้นหลักกฎหมายมาใช้บังคับอย่างมีเหตุผล และเท่าเทียมกันด้วย

นอกจากหลักการดังกล่าวเบื้องต้น Robert A. Dahl ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัย 8 ประการที่ใช้กำหนดคุณลักษณะ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยของสังคมต่าง ๆ ไว้ คือ³¹

³¹ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Robert A. Dahl, "An Assessment of Democracy," in Roy Macridis and Bernard Brown, eds., Comparative Politics : Notes and Readings, 4th ed., (Illinois : The Dorsey Press, 1972), pp. 142-155.

1. เปิดโอกาสให้มีเสรีภาพด้านความคิดและการแสดงออก รวมทั้งให้โอกาสชนกลุ่มน้อยที่จะแสดงความคิดเห็นให้เป็นที่ประจักษ์แก่ทั้งผู้นำ และประชาชนทั่วไป³²
2. เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมในวิถีชีวิตทางการเมือง ทางสังคม
3. เมื่อความขัดแย้งได้อุบัติขึ้น การตัดสินใจของรัฐบาลจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้มีสิทธิออกเสียงและประชาชนเสียงข้างมาก³³ (มิใช่เสียงข้างน้อย)
4. การวิพากษ์วิจารณ์ และการตัดสินใจทางการเมืองจะต้องประกอบด้วยความเป็นเหตุเป็นผล เพื่อให้ผู้นำและประชาชนเกิดความเข้าใจร่วมกันในเป้าหมายและวิธีการที่เหมาะสมที่สุด อันเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในนโยบายของชาติ
5. ความเห็นพ้องต้องกันในการวิพากษ์วิจารณ์และการตัดสินใจทางการเมืองจะเกิดจากการสร้างของชนกลุ่มใหญ่ที่มีความเห็นพ้องต้องกันเป้าหมาย ในขณะที่เดียวกัน การลดจำนวนกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นขัดแย้งหรือไม่พอใจ จะช่วยให้การบังคับใช้กำลังกระทำต่อชนกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น
6. มีการแก้ไขความขัดแย้งด้วยวิธีการสันติ และมีการใช้กำลังรุนแรงน้อยที่สุด

---

³²คำอธิบายเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนในระบบประชาธิปไตย โปรดดู ทินตันส์ นาเคตะ, "การป้องกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน," ใน ชัยอนันต์ สมุทวนิช กับคณะ, รัฐธรรมนูญสำหรับชาวบ้าน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิยเมศ, 2516), หน้า 140-154.

³³แนวความคิดเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การปกครองโดยเสียงข้างมากในที่นี้ ศึกษาเพิ่มเติมได้จากหนังสือหรือบทความต่าง ๆ ที่ว่าด้วยประชาธิปไตย ได้แก่ Henry B. Mayo, An Introduction to Democratic Theory (New York : Oxford University Press, 1970), pp. 67-69, และ Chapter 8, pp. 166-212, และ Austin Ranney, Governing : A Brief Introduction to Political Science (Illinois : The Dryden Press, 1975), pp. 223-226 and Lyman Tower Sargent, Contemporary Political Ideologies (Illinois : The Dorsey Press, 1972), pp. 81-84.

7. การแก้ไขปัญหาเร่งด่วนของสังคมนั้น จะต้องคำนึงถึงความเห็นของท้องถิ่นของทั้งผู้นำ และประชาชนส่วนใหญ่

8. ประชาชนส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่น และความจงรักภักดีต่อรัฐธรรมนูญ และในระบอบ การปกครองแบบประชาธิปไตย

กล่าวโดยสรุป ในระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยแม้ว่าจะมีการแยกประชาธิปไตย ออกเป็นมิติต่าง ๆ เช่น ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบ การปกครองและประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต แต่นั่นก็เป็นไปเพื่อความสะดวกในการศึกษา เท่านั้น ในความเป็นจริงทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแล้ว หลักการ ทั้ง 3 นี้ จะต้องนำมา ประยุกต์ใช้อย่างผสมผสานกัน สังคมใดที่สามารถผสมผสานหลักการทั้งสามนี้ได้อย่างกลมกลืน สังคม ก็จะสามารถพัฒนาระบอบการปกครองของตนให้เป็นประชาธิปไตย ซึ่งมีเป้าหมายวิถีชีวิตที่ดีของคนใน สังคมได้

แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ไฮน์ ยูเลา (Heinz Eulau) นักรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม ได้กล่าวในหนังสือ The Behavioral Persuasion in Politics ว่า

รากฐาน (ของรัฐศาสตร์) คือ ตัวมนุษย์ ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าการกล่าวถึงการ เมืองการปกครองมนุษย์จะมีความหมายใด ๆ ได้ หากปราศจากการกล่าวถึงซึ่ง ความเชื่อ การกระทำและค่านิยมของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้สร้างชาติ สร้างอาณาจักร สร้างสรรค์ประเพณีและสถาบัน คิดค้นสัญลักษณ์และระเบียบ ข้อบังคับ ก่อสงคราม ปฏิวัติ และสร้างสันติภาพ รัฐศาสตร์คือการศึกษา ว่าทำไมมนุษย์จึงคิดสร้างการ ปกครองมนุษย์ขึ้นมา มนุษย์ตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกนโยบายสาธารณะกันอย่างไร และทำไมจึงตัดสินใจเช่นนั้น การเมืองคือสภาพการณ์และผลที่เกิดจากการกระทำ ของมนุษย์

จากความคิดของไฮน์ ยูเลา³⁴ เมืองต้นได้สะท้อนให้เห็นสาระทางการเมืองเมืองสำคัญ 3 ประการคือ ตัวมนุษย์ การกระทำของมนุษย์ (พฤติกรรม) และค่านิยมกับทัศนคติของมนุษย์ โดยเน้นว่าการเมืองเป็นเรื่องของมนุษย์ โดยเฉพาะการกระทำทางการเมือง (political actions) ของมนุษย์ เพราะมนุษย์แม้จะได้มีการพัฒนาตัวเองในด้านการเมือง การปกครองที่เป็นระบบและมีเหตุผลมีผลมาเป็นเวลานานแล้ว แต่การเมืองการปกครองก็ยังเป็น เรื่องที่อันตรายยิ่งสำหรับมนุษย์ กล่าวคือ เป็นกิจกรรมที่มนุษย์จะทำความดี บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ได้ หรืออาจทำความชั่วก่อกวนอันตรายให้แก่ตัวเองและผู้อื่นอย่างใหญ่หลวงได้เช่นกัน³⁵

การกระทำทางการเมืองซึ่งมนุษย์สามารถจะกระทำได้ทั้งในเชิงบวก (positive) และในเชิงลบ (negative) เรียกโดยทั่วไปว่า "พฤติกรรมทางการเมือง" (political behavior) อย่างไรก็ตาม การที่มนุษย์จะมีพฤติกรรมทางการเมืองเป็นไปในแง่ (aspects) ใดนั้น มีอิทธิพลมาจาก "วัฒนธรรมทางการเมือง" (political culture) ซึ่งเป็นแบบแผนของทัศนคติของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมืองเป็นสิ่งสำคัญ³⁶ นอกจากนั้น ยังรวมไปถึงแบบอย่างของการดำรงชีวิต (pattern of life) ของชนหมู่นั้นๆ

³⁴Heinz Eulau, The Behavioral Persuasion in Politics

(New York : Random House, 1963), p. 3. อ้างใน พรศักดิ์ พ่วงแพ้ว, รัฐศาสตร์ : ขอบข่าย สถานภาพและการศึกษาวิจัย (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 95-96.

³⁵Bertrand de Jourvenel, "On the Nature of Political Science," The Pure Theory of Politics 15 (September, 1948) : 29-40.

³⁶Gabriel A. Almond, "Comparative Political System," Journal of Politics 18 (August, 1956) : 398.

หนึ่ง และก่อนที่จะเป็นแบบอย่างขึ้นมาได้จะต้องมีการปฏิบัติคล้อยตามกันในกลุ่มคนจำนวนมาก จนปฏิบัติตามกันไปทั้งกลุ่ม และมีการปฏิบัติสืบทอดกันไปเป็นเวลานานจนปรากฏเป็นแบบอย่าง (pattern) ให้เห็นอย่างแน่นอน หากชนหมู่ที่เป็นเจ้าของร่วมกันปฏิบัติตามแบบอย่าง ความประพฤติกาย ความคิด ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมที่รวมกันเข้าเป็นแบบแผนชีวิตของหมู่คนนั้นติดต่อกันไปเป็นเวลานาน แบบแผนของความประพฤตินั้นจะกลายเป็นสิ่งที่เรียกกันว่า "วัฒนธรรม" ซึ่งถ้าแบบแผนแห่งความประพฤตินั้นเกี่ยวข้องกับการเมืองก็เรียกกันว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง"³⁷

กาเบรียล อัลมอนต์ (Gabriel A. Almond) และ ซิดนีย์ เวอร์บา (Sidney Verba) ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงแบบแผนทัศนคติทางการเมืองของแต่ละบุคคลนี้ว่า เป็นสิ่งที่เกิดจากความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจซึ่งเป็นตัวสร้างทัศนคติทางการเมือง หรือการแสดงออกที่เป็น บทบาททางการเมือง มีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ³⁸

1. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการรับรู้ (cognitive orientation) หมายถึงความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับระบบการเมืองและกระบวนการทางการเมือง ซึ่งรวมไปถึงปัจจัยนำเข้า (input) กระบวนการแปรผัน (conversion process) และปัจจัยนำออก (output)
2. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (affective orientation) เป็นความรู้สึกเกี่ยวกับระบบการเมืองในแง่ของบทบาท บุคลากรและการปฏิบัติงานของสมาชิกในระบบการเมือง

---

³⁷ พัทธา สายบุญ, "การใช้แบบความคิดเรื่องวัฒนธรรมในการพัฒนาประเทศ,"
วารสารวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม 42 (มีนาคม, 2514) : 8-9.

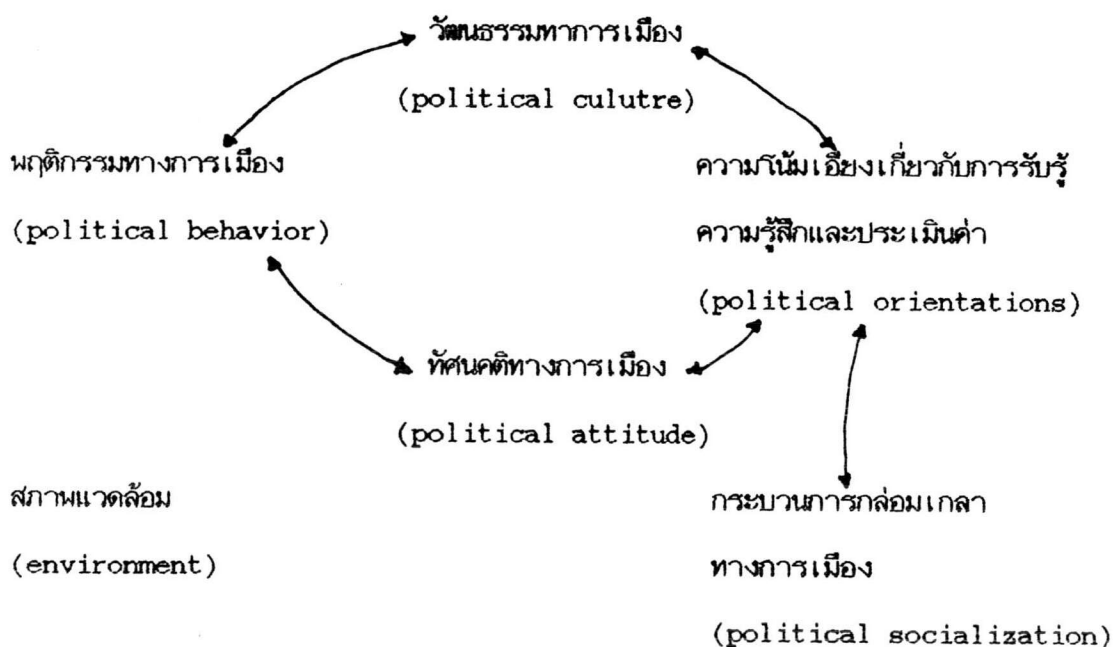
³⁸ Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitude and Democracy in Five Nations (Princeton : Princeton University Press, 1963), p. 15, and Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Politics : A Developmental Approach (Boston : Little Brown, 1966), p. 50.

3. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินค่า (evaluative orientation) เป็นการตัดสินใจและให้ความเห็นเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง (political objects) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในระหว่างมาตรฐานของค่านิยม การจัดระบบข้อมูลและความรู้สึก

จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความรู้สึกนึกคิดที่ประกอบด้วยการรับรู้ ความรู้สึกและการประเมินค่าประกอบกันเป็นทัศนคติทางการเมือง ซึ่งจะก่อให้เกิดและมีส่วนกำหนดพฤติกรรมทางการเมือง ถ้าพฤติกรรมทางการเมืองที่ได้รับการยอมรับของบุคคลทั่วไปในชุมชนจะกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในที่สุด³⁹

แผนภาพที่ 2

กระบวนการสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culturalization)

³⁹Lucian W. Pye and Sidney Verba, (eds)., Political Culture and Political Development (Princeton N.J. : Princeton University Press, 1965), p. 7.

ดังนั้น "ทัศนคติทางการเมือง" เป็นตัวส่งผ่าน (transmission agent) ที่สำคัญเป็นอย่างมากในกระบวนการสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง (political culturalization) ในฐานะที่เป็นตัวกลางในการกำหนด "พฤติกรรม" ของบุคคลว่าจะเป็นไปในรูปแบบใดเชิงรูปธรรม

นอกจากนี้กาเบรียล อัลมอนด์ (Gabriel A. Almond) และซิดนีย์ เวอร์บา (Sidney Verba) ได้เสนอรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอารยชน (civic culture) ว่าเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เหมาะสมที่สุดต่อวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย โดยชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอารยชนเป็นส่วนผสมระหว่างความเชื่อกับทัศนคติสองอย่างควบคู่กันไป คือ การเคารพเชื่อฟังในอำนาจอย่างหนึ่งกับความเป็นอิสระมั่นคงอีกอย่างหนึ่ง ผลเมืองที่เป็นประชาธิปไตยในอุดมคติได้แก่ผู้ที่เชื่อมั่นในความชอบธรรม ความสามารถและความตั้งใจดีของผู้ปกครองประเทศ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงมีความเชื่อมั่นว่ามีสิทธิและความสามารถและความตั้งใจดีของผู้ปกครองประเทศ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงมีความเชื่อมั่นว่ามีสิทธิและความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนมีเสียง มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของรัฐบาล ลักษณะด้านแรกของทัศนคตินี้คือ ความสามารถในการเป็นผู้อยู่ใต้การปกครอง (subject competence) ลักษณะด้านที่สองของทัศนคติดังกล่าวคือ ความสามารถในการเป็นพลเมืองผู้มีส่วนร่วมในการปกครอง (citizen competence)⁴⁰

ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอารยชน (civic culture) ในฐานะเป็นเงื่อนไขที่สนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยนี้ จะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องมีการยอมรับของทัศนคติทางการเมืองที่สอดคล้องและช่วยจรรโลงประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน

ในที่นี้จากการรวบรวมสาระสำคัญอย่างสังเขปของหลักการประชาธิปไตย ทั้งอุดมการณ์รูปแบบและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยจากทัศนะ ความคิดเห็น ข้อค้นพบและความรู้ของนักรัฐศาสตร์ไทยและ

---

⁴⁰ ชัยอนันต์ สมุทหามิษ, "วัฒนธรรมทางการเมืองกับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย" ใน วัฒนธรรมทางการเมือง, พรรคักดี ฟ่องแผ้ว และ พลศักดิ์ จิระโกกรศิริ (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522), หน้า 105.

ต่างประเทศ พบว่า กรอบแนวความคิดที่ชี้ให้เห็นถึงทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของบุคคล โดยทั่วไปมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีทัศนคติที่มีความศรัทธาและเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและเพื่อนมนุษย์ในการใช้สติปัญญา การรู้จักใช้เหตุผลในการพิจารณาปัญหา ยึดหลักเหตุผลด้วยวิธีการทดลอง ค้นคว้าตามแบบวิทยาศาสตร์ โดยถือว่าความรู้ทั้งหลายนั้นเกิดมาจากประสบการณ์ ซึ่งไม่มีสิ่งใดเป็นสัจธรรมไปตลอดกาล เมื่อมีการค้นคว้าที่ก้าวหน้าขึ้น สิ่งที่เคยเป็นจริงในยุคนึงก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้⁴¹
2. มีทัศนคติที่ว่ารัฐบาลเป็นเครื่องมือของสังคม ซึ่งสามารถสนองตอบความต้องการของแต่ละคนได้ แต่ในขณะที่เดียวกันก็มองว่าการเมืองเป็นสิ่งจำเป็นที่เกี่วข้องโดยตรงกับประชาชน มิใช่เป็นเรื่องสกปรก⁴² มีการมองโลกในแง่ดีและมีความไว้วางใจต่อผู้อื่นอยู่เสมอ
3. มีความเชื่อว่าสิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดตามมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ความเห็นแต่ละบุคคลจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากที่สุด นอกจากนั้น ยังต้องรู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ โดยมีหลักเหตุผลที่วางอยู่บนข้อเท็จจริงโดยปราศจากอคติ⁴³
4. เชื่อในความมีอิสระหมายถึงความสามารถในการเลือกใช้ชีวิต กระทำการหรือไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องถูกขู่ขู่ภายใต้การบงการของบุคคลอื่น
5. มีทัศนคติที่เชื่อมั่นในประสิทธิภาพทางการเมืองของตน (political efficacy) กล่าวคือ จะต้องรู้สึกว่ ตนเองมีความเข้าใจและสามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยการกระทำของตน⁴⁴

⁴¹ชัชวาลย์ สมุทามิซ, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมือง หน้า 6.

⁴²Daniel Wit, Comparative Political Institutes (New York : Holt, 1953), pp. 112-121.

⁴³ชัชวาลย์ สมุทามิซ, สิทธิการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2519), หน้า 15.

⁴⁴Kenneth Prewitt, "Political Efficacy," in Davis O. Sills ed., International Encyclopedia of the Social Science Vol. 14 (New York : Macmillan and Free Press, 1968), p. 598.

และสามารถทำให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองทำตามที่ต้องการได้ จะต้องไม่คิดว่าตัวเองเป็นบุคคลที่ไร้อำนาจ (powerlessness) ในทางการเมือง และไม่คิดว่าความเป็นไปของสังคมและการเมืองอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มคนที่ทรงพลังมีอิทธิพลครอบงำอยู่

6. มีทัศนคติที่ยอมรับในความเท่าเทียมกันของคน ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงความเท่าเทียมกันในทุก ๆ ด้าน แต่หมายถึงความเสมอภาคตามกฎหมายและทางการเมือง คนทุกคนคงได้รับการคุ้มครองจากรัฐและการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ กำเนิด เพศ หรือฐานะทางเศรษฐกิจสังคม⁴⁵

7. มีทัศนคติที่ว่า ประชาชนสามารถล้มล้างรัฐบาลได้ ถ้ารัฐบาลกระทำตนเป็นนายประชาชนหรือไม่ทำตามความประสงค์ของมวลชน⁴⁶ ผู้ปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใต้ปกครองในการดำเนินการปกครอง เพราะประชาชนคือเจ้าของอำนาจอสูงสุด นั่นคือ อำนาจอธิปไตย (sovereignty)⁴⁷

8. มีทัศนคติในการยอมรับและเคารพในศักดิ์ของสังคม ทั้งนี้เนื่องจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยคือการปกครองโดยกฎหมาย (rule of law) ไม่ใช่เป็นการปกครองระบอบเหตุผลแห่งรัฐ (reasons of the state) ดังนั้นกฎหมายจึงเป็นกติการ่วมกันที่ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เมื่อพิจารณาว่ากฎหมายนั้นถูกต้องและสมเหตุสมผล

⁴⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย หน้า 9.

⁴⁶ Daniel Wit, Comparative Political Institutes, pp. 112-121.

⁴⁷ Carton C. Rodee, Introduction to Political Science

(Tokyo : Kogakusha Co., 1967), p. 95.

9. มีทัศนคติที่ขอมรับการประนีประนอม (compromise) ในความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยจะต้องเป็นผู้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ แม้แต่ตนเองจะไม่พอใจ แต่ก็จะต้องมีความอดทนและยอมรับในความเห็นของคนอื่น ๆ ถ้าความคิดเห็นนั้นสมเหตุสมผลและได้รับการยอมรับจากเสียงข้างมาก⁴⁸

ในการศึกษา เรื่องบทบาทของอาสาสมัครเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน (พลม.) ในการให้การเรียนรู้ประชาธิปไตยนี้ นอกจาก พลม. นั้นจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจใน ระบบประชาธิปไตยที่ได้รับจากการอบรมและเรียนรู้ทางการเมือง ถ้าพลม. มีความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยดี เขาก็สามารถที่จะถ่ายทอดให้กับประชาชนได้ ถือว่าประสบความสำเร็จ แต่ถ้าเขาไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยก็ถือว่าล้มเหลว ดังนั้น แนวความคิด เกี่ยวกับการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง จึงเป็นแนวความคิด หลัก ประการหนึ่งที่จะได้กล่าว ต่อไป

3. แนวความคิดเกี่ยวกับการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง

ความหมายของคำว่า "การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง"

Hyman ได้อธิบายความหมายของการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองว่าเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทั้งทางอารมณ์ และการอบรมพร้อมกันเกี่ยวกับการเมือง และเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมทุกอย่างและจากประสบการณ์ต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล⁴⁹ Froman กล่าวว่า การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง " การเรียนรู้ในการกำหนด

⁴⁸Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (Englewood Cliffs : Prentice - Hall, 1963), pp. 91-92.

⁴⁹Herbert Hyman, Political Socialization : A Study in the Psychology of Political Behavior (New York: Free Press, 1959), pp.17-20.

สถานภาพของตัวเองให้เหมาะสมกับรูปแบบของสังคมนั้น ๆ โดยเรียนรู้ผ่านตัวการต่าง ๆ (agents) ของสังคม"⁵⁰ Sigel กล่าวว่า การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองได้แก่ "การเรียนรู้บรรทัดฐาน (norms) ทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองซึ่งเป็นที่ยอมรับและกำลังดำเนินการอยู่ในระบบการเมืองนั้น"⁵¹ Almond และ Powell ได้ให้ความหมายของการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองว่า หมายถึง "กระบวนการนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน"⁵² Greenstein กล่าวว่า การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง ได้แก่ "การเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองทุก ๆ ทาง ทั้งในรูปแบบและนอกรูปแบบ ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ การเรียนรู้ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของวัฏจักรชีวิต"⁵³ Dawson และ Prewitt ได้ให้ความหมายของการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองว่า หมายถึง "กระบวนการที่ปัจเจกชนมารวมกัน โดยมีโครงสร้างทางทัศนคติ

---

⁵⁰Louis Forman, "Personality and Political Socialization," Journal of Politics 23 (1961) : 342.

⁵¹Roberta S. Sigel, "Assumptions About the Learning of Political Values," The Annals 361 (September 1965) : 2; Herbert Hirsch, Poverty and Politicization: Political Socialization in an American Sub-Culture (New York: Free Press, 1971), pp. 20-24.

⁵²Gabriel A. Almond and G. Bingham Power, Jr., Comparative Politics: A Developmental Approach (Boston : Little, Brown, 1966), pp. 64-72. ในสุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง," ใน วารสารวิทยาศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 10.

⁵³Fred I. Greenstein, International Encyclopedia of the Social Sciences (New York : The Free Press, 1968), p. 55.

และแบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของกลุ่มของสังคม⁵⁴ หรือหมายถึงวิถีทางที่สังคมถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคม จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง⁵⁵ Easton และ Dennis กล่าวว่า การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองเป็น "กระบวนการของการพัฒนาในหลาย ๆ ด้านที่ทำให้บุคคลได้รับความไว้วางใจทางการเมือง (political orientation) และรูปแบบพฤติกรรมของตน"⁵⁶ Rush และ Athoff ได้ให้ความหมายของการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ว่า หมายถึง "กระบวนการที่หาข้อเท็จจริงจนรู้ว่าตนอยู่ในระบบการเมืองและก่อให้เกิดความสำนึก (perception) หรือปฏิกิริยา (reaction) ต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง (political phenomena) กระบวนการนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (economic, social and cultural environments) ของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และเกิดจากกระบวนการปะทะสังสรรค์ (interaction) ของบุคคลภาพและประสบการณ์ของปัจเจกชนนั้นด้วย"⁵⁷ Weissberg กล่าวว่า การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องรัฐบาลและการเมือง ซึ่งผลการเรียนรู้นั้นจะปรากฏออกมาอย่าง

---

⁵⁴Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization (Boston : Little, Brown Co., 1969), p. 4.

⁵⁵Kenneth P. Langton, Political Socialization (New York : Oxford University Press, 1969), p. 4.

⁵⁶David Easton and Jack Dennis, Children in the Political System : Origins of Political Legitimacy (New York : McGraw-Hill Book Company, 1969), p. 7

⁵⁷Micheal Rush and Philippin Athoff, Introduction to Political Sociology (London : Western Printing Service Press, Ltd., 1971), p.16.

ในลิขิต อีร์เวคิน, การพัฒนาการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2519), หน้า 289.

ชัดแจ้ง ในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางการเมือง เช่น พฤติกรรมการเลือกตั้ง เป็นต้น"⁵⁸ และ Manheim ให้ความหมายของการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ว่าหมายถึง "กระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับการเมือง"⁵⁹

จากคำจำกัดความที่นักรัฐศาสตร์ทั้งหลายให้ไว้ข้างต้น พอจะสรุปความหมายของคำว่า "การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง" ได้ว่า หมายถึง กระบวนการอบรม กลุ่มเกลานักสมาชิกของสังคมเรียนรู้วัฒนธรรมทางการเมือง และโครงสร้างทางการเมืองโดยผ่านตัวการต่าง ๆ ของสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต กล่าวคือ เป็นกระบวนการหล่อหลอมให้เกิดแบบฉบับของทัศนคติ ความคิดเห็นค่านิยมและความรู้สึกในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการเมือง ดังนั้น การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองจึงมีความสำคัญต่อระบบการเมืองของแต่ละประเทศเป็นอย่างมาก เพราะเป็น กระบวนการที่จะทำให้บุคคลมีทัศนคติหรือความรู้สึกต่อระบบการเมืองต่อบทบาทที่ตนมีต่อระบบการเมืองนั้น ๆ เป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ และเป็น กระบวนการที่จะทำให้พลเมืองของประเทศมีความรู้เรื่องของการเมืองการปกครองของประเทศ ก่อให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิด ชอบพอเกลียดชัง หรือนิ่งเฉยต่อการเมือง การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง จึงเป็นกระบวนการของการ

---

⁵⁸Robert Weissberg, Political Learning, Political Choice & Democratic Citizenship (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1974), p. 88.

⁵⁹Jarol B. Manheim, A Politics Within : A Primer in Political Attitudes and Behavior (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1975), p. 48. ใน วิสสุทธิ์ โพนธ์แทน "การให้ความรู้ทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ," รัฐศาสตร์สาร (สิงหาคม 2519) : 50.

ถ่ายทอดผ่านตัวการต่าง ๆ ของสังคม⁶⁰ ซึ่งจะทราบดีว่าแต่ละคนได้เรียนรู้ในการที่จะกำหนดรูปแบบของตนในส่วนที่สัมพันธ์กับการเมืองให้เหมาะสม⁶¹ ระบบการเมืองของแต่ละประเทศจะคงอยู่ในรูปแบบเดิมหรือเปลี่ยนแปลงไป ขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่อบรมสังคมว่าจะถ่ายทอดค่านิยมทางการเมืองไปในแนวทางไหน ถ้าหน่วยงานที่อบรมทางสังคมถ่ายทอดค่านิยมทางการเมืองแตกต่างไปจากอดีต เช่น เด็กจะถูกเลี้ยงให้เติบโตขึ้นมาพร้อมกับให้ความคาดหวังทางการเมือง และสังคมแตกต่างกันไป จากบรรพบุรุษของตน กระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองนี้จะเป็นตัวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม⁶²

กระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง

ได้กล่าวมาแล้วว่า การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการอบรมกลุ่ม กล่าวให้สมาชิกของสังคมเรียนรู้วัฒนธรรมทางการเมือง และโครงสร้างทางการเมืองจากตัวการ (agents) ของสังคมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ทั้งทางตรงและทางอ้อมในทุกขั้นตอนของชีวิต ซึ่งจะมีผลก่อให้เกิดแบบฉบับของทัศนคติ ความคิดเห็น ค่านิยม และความรู้สึกลงในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการเมืองที่ตนเกี่ยวข้องอยู่ ตัวการที่ให้การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองอาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท เช่น ตัวการที่เป็นบุคคลที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับผู้รับ ได้แก่ พ่อแม่ และสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกัน และตัวการที่เป็นสถาบันได้แก่โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาอื่น ๆ สถาบันกองทัพ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และสถาบันครอบครัว เป็นต้น⁶³ หรืออาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

⁶⁰ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง," หน้า 10.

⁶¹ Langton, Political Socialization p. 10.

⁶² Dawson and Prewill, Political Socialization p. 5.

⁶³ Manheim, The Politics Within: A Primer in Political Attitudes and Behavior, pp. 52-68.

ก. กลุ่มปฐมภูมิ (primary groups) ได้แก่ครอบครัว มนุษย์เริ่มได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครอบครัวเป็นหน่วยแรกสุด ในด้านวัฒนธรรมทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน ครอบครัวเป็นตัววางรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม การหล่อหลอม วัฒนธรรมทางการเมืองของครอบครัว เริ่มตั้งแต่ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ผู้ปกครองกับลูก ๆ ว่า อยู่ในลักษณะใดเป็นไปในลักษณะส่งเสริมในการตัดสินใจหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ของครอบครัวมากน้อยเพียงใด หรือเป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม สิ่งเหล่านี้จะมีส่วน กำหนดบุคลิกภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล

ข. กลุ่มทุติยภูมิ (secondary groups) ได้แก่ สถาบันต่าง ๆ เช่น โรงเรียน กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน และการติดต่อทางการเมืองโดยตรง เป็นต้น

1) โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเป็นแหล่งฝึกฝนอบรมให้บุคคลมีความรอบรู้ ในเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็นของสังคม เป็นต้นว่า ความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศซึ่งจะทำให้บุคคลรู้จักสิทธิและหน้าที่พื้นฐานของพลเมืองในแต่ละระบบการเมือง และเป็นสถานที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจและปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พื้นฐานของพลเมือง นอกจากนี้สถาบันการศึกษายังเป็นแหล่งผลิตผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่างที่เป็นต่อสภาพสังคมของแต่ละประเทศ สถาบันการศึกษาจึงมีอิทธิพลอย่างมากในหลายด้านของชีวิต สิ่งที่บุคคลได้รับจากสถาบันศึกษาย่อมมีผลต่อพฤติกรรมของเขา

2) กลุ่มเพื่อน (peer groups) เป็นกลุ่มคนที่มีสถานภาพใกล้เคียงกันและมีความใกล้ชิดกัน ย่อมทำให้บุคคลยอมรับนับถือความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รวมถึงเรียนรู้คุณลักษณะระหว่างสมาชิกด้วยกัน อันจะก่อให้เกิดแรงจูงใจหรือผลักดันที่มีอิทธิพลต่อการเมืองได้

3) กลุ่มอาชีพ (occupation or professional groups) เป็นกลุ่มอาชีพ การงานและองค์การที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การที่ตนเข้าเป็นสมาชิกของหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นของเอกชนหรือรัฐบาลก็ตาม เป็นระยะเวลาพอสมควรจะทำให้บุคคลนั้นมีความรู้สึกผูกพันกับหน่วยงาน หรือองค์การนั้น รวมทั้งยอมรับสภาพความเป็นอยู่หรือระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของอาชีพหรือขององค์การนั้น ดังนั้นสภาพแวดล้อม ระเบียบปฏิบัติหรือ ลักษณะของงานในกลุ่มอาชีพหรือองค์การจะมีอิทธิพลอย่างมากในการที่จะหล่อหลอมถ่ายทอดบุคลิกภาพ ความเชื่อและทัศนคติอันก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งได้

4) สื่อมวลชน มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การเสนอข่าว ค่านิยมใหม่ ๆ สื่อมวลชนเป็นตัวนำค่านิยมต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับไปสร้างความรู้สึกลงทางอารมณ์ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อทางการเมือง

5) การติดต่อทางการเมืองโดยตรง **ทัศนคติทางการเมือง**ของประชาชนสามารถปลุกฝังให้เกิดขึ้นได้อีกทางหนึ่ง โดยการติดต่อทางการเมืองโดยตรงได้แก่ การมีพรรคการเมือง และการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองทุกระดับไม่ว่าระดับท้องถิ่นหรือ ระดับชาติ

วัฒนธรรมทางการเมืองกับการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง

ระบบการเมืองแต่ละระบบนั้น อันที่จริงแล้วมิได้เป็นผลผลิตของสิ่งที่ เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมาย รัฐธรรมนูญ แต่เป็นภาพสะท้อนของสิ่งที่อยู่ลึกลงไปกว่านั้น นั่นคือ วัฒนธรรมจารีตประเพณี และความรู้สึกนึกคิดของคนในประเทศนั้น สิ่งซึ่งเป็นผลผลิตของหลังดังกล่าวนี้ Almond ชานานามาเห็นว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง"⁶⁴ Almond ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบแผนของทัศนคติและความเชื่อของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ประกอบด้วย ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการรับรู้ (cognitive orientations) คือความรู้ความเข้าใจและความเชื่อที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองและระบบการเมือง ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (affective orientations) คือความรู้สึกที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองและระบบการเมือง และ ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินผล (evaluative orientations) คือความรู้สึกที่มีลักษณะเป็นการประเมินค่า ตัดสิน และความคิดเห็นที่มีต่อกิจการทางการเมือง และปรากฏการณ์ทางการเมือง⁶⁵ Yinger กล่าวว่า วัฒนธรรมการเมืองเป็นทัศนคติและการอบรมที่ปัจเจกชนได้รับจาก

⁶⁴Gabriel A. Almond, "Comparative Political System," in Heinz Eulau, Samuel J. Eldersveld, and Morris Janowitz, eds. Political Behavior : A Reader in Theory and Research (Illinois: The Free Press, 1956), p. 36.

⁶⁵Gabriel A. Almond, "Comparative Political Systems," Journal of Politics 18 (August, 1956) : 398.

ระบบการเมืองนั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วยความรู้สึกลึกซึ้งหรือไม่นิยมต่อระบบการเมืองและการประเมินค่าต่อเหตุการณ์ทางการเมือง⁶⁶

Almond และ Verba ได้แบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (parochial political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมือง ไม่รับรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของสถาบันทางการเมือง รวมทั้งไม่คิดว่าตนจะมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ปรากฏให้เห็นในสังคมจารีตประเพณีหรือเผ่าชนที่มีการปกครองแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (subject political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีลักษณะยอมรับอำนาจของรัฐบาล มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองทั่ว ๆ ไป แต่ไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกกระบวนการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วม (participant political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่เข้าใจในระบบการเมืองทั่ว ๆ ไป มีการรับรู้ต่อโครงสร้างทางการเมืองและการบริหาร รวมถึงเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง⁶⁷

ดังนั้น การที่จะเข้าใจระบบการเมืองของประเทศหนึ่งประเทศใด จึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงสิ่งที่เรียกว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" (political culture) ของคนในประเทศนั้น เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองได้รับการยอมรับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม

---

⁶⁶Milton Yinger, Religion, Society and the Individual (New York : The Macmillan Company, 1962), pp. 380-10.

⁶⁷Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations (Boston : Little, Brown and Company, 1965), pp. 17-20.

ทางการเมืองของบุคคลในประเทศ ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อระบบการเมืองของประเทศนั้น ๆ ระบบการเมืองจะมีลักษณะเช่นไร และจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับบุคคลใน ระบบการเมืองนั้น ๆ จะมีทัศนะทางการเมืองอย่างไร และมีวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างไร การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศหนึ่งประเทศใด จำเป็นต้องศึกษาความเป็นมาของประเทศหนึ่งประเทศใดจำเป็นต้องศึกษาความเป็นมาของประเทศ รวมทั้งความเป็นมาของบุคคลภายในประเทศ ศึกษาถึงค่านิยมของบุคคล ความเชื่อถือ ความเข้าใจในสิ่งแวดล้อม ทัศนคติ ซึ่งแสดงออกและไม่แสดงออก ความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนมนุษย์เพื่อนร่วมชาติความสำนึกในความเป็นชาติ และปฏิกิริยาทั้งทางอารมณ์และกิริยาอื่น ๆ ของบุคคลที่มีต่อเหตุการณ์หรือการกระทำใด ๆ ฯลฯ หมายความว่าจุดแห่งความสนใจส่วนหนึ่งจะมาอยู่ที่กระบวนการศึกษาและ กระบวนการสร้างค่านิยมและทัศนะโลก (world view) ของบุคคลตั้งแต่แรกเกิด อันได้แก่ ระดับครอบครัว รวมทั้งการศึกษาในระดับเมื่อเล่น โรงเรียนและมหาวิทยาลัย ไปจนถึงการได้รับความรู้ทางการเมืองหรือที่เรียกว่า "การอบรมและเรียนรู้ทางการเมือง" (political socialization) ในสังคม วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นผลผลิตทั้งของประวัติศาสตร์ ส่วนรวมของระบบการเมืองและประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของสมาชิกของระบบการเมือง ฉะนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองจึงถูกฝังลึกลงไปในการกระทำของมหาชนและประสบการณ์ส่วนตัวอย่างเท่า ๆ กัน กล่าวสั้น ๆ วัฒนธรรมทางการเมืองที่อยู่ในสภาพการเมืองก็คือ วัฒนธรรมที่อยู่ในระบบสังคม อนุชนจะถูกอบรมกล่อมเกลามาในรูปแบบของประสบการณ์ร่วม⁶⁸ การเข้าใจ วัฒนธรรมทางการเมืองไทยจะช่วยให้เรารู้ถึงทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยม ของคนไทยที่เกี่ยวกับการเมืองว่าเป็นอย่างไร

ได้กล่าวแล้วว่า วัฒนธรรมทางการเมืองที่อยู่ในสภาพการเมืองก็คือ วัฒนธรรมที่อยู่ในระบบสังคม ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั้งหมดของสังคม วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั้งหมดของสังคม วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดและสืบต่อกัน

---

⁶⁸Lucian W. Pye, Aspects of Political Development (Boston : Little, Brown and Company, 1966), pp. 104-105.

ได้ ถือเป็นมรดกของสังคม (social heritage) ที่มนุษย์สร้างสมไว้ใช้เป็นวิถีดำเนินชีวิตของคนในสังคม (way of life)⁶⁹ วัฒนธรรมจึงเป็นแบบแผนที่เป็นตัวกำหนด พฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์แต่ละสังคมหรือแต่ละประเทศย่อมมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แต่ วัฒนธรรมของชาติหนึ่ง อาจเหมือนกับของอีกชาติหนึ่งได้ เพราะวัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ และเลียนแบบกันได้ และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย วัฒนธรรมทางการเมืองของทุก ประเทศจะมีลักษณะเหมือนกันในด้านโครงสร้าง กล่าวคือ มีพื้นฐานประกอบด้วย วัฒนธรรมของสังคม ค่านิยม ความเชื่อ การเรียนรู้ หรือความรู้สึกทางการเมืองของชุมชนชนในสำรวม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละประเทศจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของวัฒนธรรมของสังคม ค่านิยม ความเชื่อ การเรียนรู้หรือความรู้สึกทางการเมืองของพลเมืองในประเทศนั้น ๆ ฉะนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละประเทศก็คือ ลักษณะทัศนคติและความนิยมเอียงในรูปแบบต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคมที่มีต่อระบบและส่วนต่าง ๆ หรือกิจกรรมทางการเมืองของประเทศนั้น ๆ⁷⁰

วัฒนธรรมทางการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนา ส่วนมากมักจะ เป็นแบบอำนาจนิยม (authoritarianism) ซึ่งได้ฝังรากลึกลงในสภาพจิตใจของประชาชนในประเทศเหล่านั้น มาเป็นเวลาช้านานภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมแบบนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองจะออกมาในรูปสายการบังคับบัญชา (hierarchy) ที่เน้นเรื่องอำนาจของผู้ปกครอง ซึ่งต้องอยู่เหนือผู้อยู่ใต้ปกครองและลดหลั่นกันลงไปตามลำดับ ประเทศไทยได้รับวัฒนธรรมแบบนี้มาเป็นเวลานานแล้ว ตั้งแต่สมัยที่มีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งอำนาจอยู่ที่พระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว และสืบทอดต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี 2475 ในรูปแบบของการปกครองในปัจจุบัน โดยกลุ่มข้าราชการทหารและพลเรือน

⁶⁹Robert Bierstedt, Eugene J. Meehan and Paul A. Samuelson, Modern Social Science (New York : McGraw-Hill Book Company, 1964), pp. 52-55.

⁷⁰Almond and Verba, The Civic Culture, p. 13.

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย จึงได้แก่ ความเคยชินต่อระบบอำนาจนิยมทั้งนี้เห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในประวัติศาสตร์ไทยในอดีต ซึ่งเป็นแบบสายการบังคับบัญชา มีการยอมรับลำดับชั้นหรือสถานภาพที่แน่นอน ทำให้ผู้ปกครองมี อำนาจเหนือผู้ถูกปกครอง ผู้ถูกปกครองอยู่ในฐานะเป็นผู้รับคำสั่งและปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ โดยไม่มีสิทธิที่จะโต้แย้งความสัมพันธ์เช่นนี้ ปรากฏออกมาในรูปการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และโดยระบอบข้าราชการทุกวันนี้ การปฏิบัติเช่นนี้จึงกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับการปกครองแบบทหารที่เน้นการเชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด และต้องปฏิบัติตามวินัยของทหาร⁷¹

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 โดยเนื้อแท้แล้วเป็นเพียงการเปลี่ยนศูนย์อำนาจจากสถาบันกษัตริย์มาสู่สถาบันทหารและข้าราชการพลเรือนเท่านั้น ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มี ความสนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและพร้อมที่จะเชื่อในกฎระเบียบต่าง ๆ ของรัฐบาล นอกจากนี้ทัศนคติและวิธีปฏิบัติราชการต่าง ๆ ยังคงมีลักษณะแบบอำนาจนิยม⁷² ฉะนั้น อำนาจทางการเมืองจึงยังคงอยู่ที่ชนชั้นปกครอง ซึ่งได้แก่ ข้าราชการทหารและพลเรือนชั้นสูง ตลอดมา หากได้เคลื่อนลงมาถึงประชาชนอย่างแท้จริงไม่ ระบบการเมืองของไทยจึงมีลักษณะเป็น "ระบบการเมือง

---

⁷¹ปริญญา อุดมทรัพย์, "วิเคราะห์บทบาททางการเมืองของทหารในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514), หน้า 10.

⁷²Wendell Blanchard, et.al., Thailand; Its People, Its Society Its Culture (New Haven, Connecticut: Human Relations Area Files, Inc., 1958), pp. 492-493.

แบบข้าราชการ" (bureaucratic polity)⁷³ มาตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน เพราะนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงมา ไม่มีผู้นำทางการเมืองระดับ นายกรัฐมนตรีผู้ใดที่ไม่เคยมีตำแหน่งสูงทางราชการมาก่อน⁷⁴ การที่ข้าราชการทหารและพลเรือน เข้ามามีบทบาทสำคัญในการคุมอำนาจทางการเมืองได้โดยง่าย เป็นเพราะประชาชนเคยอยู่ใต้ การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือระบบเจ้าขุนมูลนายมาเป็นเวลาช้านาน และเชื่อว่าการปกครองเป็นเรื่องของเจ้านาย หรือผู้มีอำนาจวาสนา มิควรที่สามัญชนทั่วไปจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ หรือคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องของนักการเมืองหรือชนชั้นปกครอง ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตเขาเพียงเล็กน้อย⁷⁵ หากผู้ใดมีอำนาจสูงสุดขึ้นมา ประชาชนก็จะตกอยู่ใต้อำนาจของผู้นั้น และยอมรับโดยไม่มี การขัดแย้งแต่อย่างใดว่า ผู้นั้นเป็นผู้มีอำนาจเหนือตน ปรากฏการณ์หรือสภาพทางจิตใจเช่นนี้เกือบจะ เรียกได้ว่าเป็นลักษณะอันเที่ยงแท้ของคนไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน⁷⁶ จากการที่อำนาจทาง การเมืองยังคงอยู่ในกลุ่มข้าราชการทหารและพลเรือนมาตลอดเวลา ทำให้ระบบข้าราชการกลายเป็น สถาบันสำคัญในระบบการเมืองไทย⁷⁷ ประชาชนต่างเกรงกลัวและยอมรับอำนาจของข้าราชการ

---

⁷³Riggs ได้อธิบายลักษณะที่สำคัญของการเมืองไทยว่าเป็นแบบ "bureaucratic polity" รายละเอียดดูได้จาก Fred W. Riggs, Thailand : The Modernization of a Bureaucratic Polity (Honolulu: East-West Center Press, 1966).

⁷⁴กมล สมวิเชียร, "อนุรักษ์นิยมแบบไทย : ข้อสังเกต," วารสารสังคมศาสตร์ 1 (มกราคม 2514) : 160.

⁷⁵David A. Wilson, The United States and The Future of Thailand (New York : Praeger Publishers, 1970), p. 99.

⁷⁶ดิศกุลที ปรารภ, "สังคมสมัยอยุธยา," ใน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ สังคมการเมือง (กันยายน, 2516), : 49-50.

⁷⁷Likhit Dhiravagin, Political Attitudes of the Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand (Bangkok : Thai Watana Panich, 1973), p. 17.

ทำให้ข้าราชการ ถือว่า ตัวเองเป็นเจ้าของประชาชน ความเชื่อที่ว่า การเป็นข้าราชการก็คือ การเป็นเจ้าของคน จึงฝังรากลึกอยู่ในความเชื่อถือของประชาชน โดยมีสังคมชนบทรวมนิยมประเพณี เป็นเครื่อง สนับสนุน สังคมไทยจึงเป็นสังคมเจ้านาย (prestige society)⁷⁸ และมีทัศนคติแบบเจ้าขุนมูลนาย ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับประชาชนจึงปรากฏออกมาในลักษณะ "นายผู้มีอำนาจวาสนากับไพร่ผู้ต่ำศักดิ์" และในระบบข้าราชการเองก็เป็นระบบการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น โดยที่ผู้ที่อยู่บนยอดสุดเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ความสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารอยู่ในรูปคำสั่งซึ่งมีลักษณะเป็นแบบ One-Way communication คือ ออกจากผู้ที่อยู่ระดับสูงกว่าไปสู่ระดับที่ต่ำกว่าเสมอ และมีกฎข้อบังคับซึ่งเป็นไปในเชิงผู้น้อยต้องเชื่อฟัง เคารพยำเกรง ผิวนอบพิเทาต่อผู้ใหญ่อย่าง ไม่มีเงื่อนไข ส่วนประชาชนก็ถูกรอบมรส่องสนให้เคารพในข้าราชการ ขุนนาง และผู้มีอาวุโส ลุกได้รับการสั่งสอนให้เคารพเชื่อฟังพ่อแม่และผู้ใหญ่โดยไม่มีข้อโต้แย้ง คนไทยในปัจจุบันจึงยังคงชินกับการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และยังยึดถือความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ว่า การเมืองการปกครองเป็นเรื่องของเจ้าขุนมูลนาย ทหารหรือชนชั้นสูง ประชาชนเป็นผู้เดินตามหลัง "แล้วแต่เจ้านายท่านจะสั่ง"⁷⁹ ประชาชนและผู้เฒ่าจึงเป็นเพียงผู้คอยปฏิบัติตามคำสั่ง การปฏิบัติเช่นนี้เป็นลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยตราบเท่าทุกวันนี้

ศาสนาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เพราะเป็นแบบแผนของความประพฤติ ดังนั้นศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้ที่นับถือศาสนานั้น ๆ สำหรับประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ และถือเป็นศาสนาประจำชาติไทย พุทธศาสนามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่แรกเกิดจนตาย มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับระบบการปกครองมาตลอด พุทธศาสนาจึงเป็นยิ่งกว่า

⁷⁸ในทฤษฎี เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียง เชียงจุง-เจริญ, 2513), หน้า 159.

⁷⁹ในบุญลย์ ช่างเรียน, สังคมการเมืองและการปกครองของไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 77.

ศาสนาต่อพฤติกรรมของคนไทย คือเป็นเหมือนวิถีทางและคุณค่าแห่ง ชีวิต กิจกรรมทางศาสนาสอดคล้องแทรกอยู่ในชีวิตประจำวันโดยตลอด⁸⁰ ฉะนั้นศาสนาในพุทธศาสนาจึงเป็นตัวแปรตัวหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งเป็นตัวกำหนดทัศนคติ และค่านิยมอันส่งผลไปสู่การแสดงออกทางการเมืองหรือพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย เช่น การที่ศาสนของพระพุทธรักษา ย้ำถึงความสำคัญของตัวบุคคลเป็นพิเศษ (individualism) กล่าวคือบุคคลจะดีหรือชั่วอยู่ที่การกระทำของตนเอง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บุคคลหนึ่งได้แต่ตนเองเท่านั้น จะพึ่งคนอื่นไม่ได้ เป็นเหตุให้คนไทยส่วนใหญ่รู้สึกว่าตนเองไม่ควรเข้าไปผูกพันกับเรื่องของคนอื่น ผลสะท้อนในทางการเมืองคือ คนไทยไม่กระตือรือร้นที่จะมีปฏิริยาต่อการใช้อำนาจในการปฏิบัติ รัฐประหาร การยึดอำนาจแต่ละครั้งไม่เคยปรากฏว่าคนไทยมีความกระตือรือร้นที่จะมีปฏิริยาต่อต้านกลุ่มคนที่ใช้กำลังยึดอำนาจรัฐ ดังนั้นการยึดอำนาจของทหารในเมืองไทยแต่ละครั้งจึงเป็นไปด้วยความเรียบร้อยปราศจากการนองเลือด และไม่ค่อยประสบปัญหาการต่อต้านการใช้นโยบายหรือการ บังคับใช้กฎระเบียบต่าง ๆ ของรัฐบาล เพราะคนไทยส่วนใหญ่ยังเชื่อว่า

คนผู้ใดได้กระทำความดีแต่ก่อน ก็ว่าได้ปฏิบัติบูชาแก่พระศรีรัตนตรัย แลรู้จักคุณพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลให้ทาน รักษาศีลเมตตามากมา ครั้นตายก็เอาตนไปเกิดในสวรรค์ ลางคนเล่าได้เป็นท้าวเป็นพระญาผู้ใหญ่ และมีศักดิ์มียศ มีบริวารเป็นอเนกอนันต์ใส่...⁸¹

การที่ทหารได้อำนาจมา คนไทยจึงเชื่อและยอมรับว่าเป็นเพราะทหารมีวาสนา มีบุญญาบารมี การเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองไม่ว่าโดยการเลือกตั้ง หรือการใช้กำลังยึดอำนาจจึงกลายเป็นเรื่องบุญกรรม หรืออำนาจวาสนาของแต่ละบุคคลไป

⁸⁰James N. Mosel, "Thailand Administrative Behavior" in William J. Siffin, ed., Toward the Comparative Study of Public Administration (Bloomington : Indiana University Press, 1967), p. 308.

⁸¹ไตรภูมิพระร่วง (พระชนคร : คลังวิทยา, 2509), หน้า 94.

ความเชื่อเรื่องบุญกรรม ได้ฝังรากลึกลงไปในสภาพจิตใจของคนไทยทั่วไปมาเป็นเวลานาน หนังสือไตรภูมิพระร่วงเป็นรากฐานของความเชื่อในเรื่องนี้ โดยได้เน้นถึงสภาพทั้ง 3 คือ เทวดา มนุษย์ สัตว์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันแนบดังว่า "เกิดจากบุญ" เทวดาหรือผู้สร้างบุญมากที่สุด รองลงมาคือมนุษย์ และสัตว์ในลำดับต่ำสุด และในแต่ละหน่วยก็มีลำดับชั้นในตัวของมันอีก เช่น เทวดาก็แบ่งเป็น เทวดาชั้น 1 ชั้น 2 ชั้น 3 ตามลำดับ มนุษย์ก็มีคนรวย มีเจ้านาย มีคนจน การที่คนไทยอยู่ในจำพวกไหน คนไทยก็เชื่อว่า เป็นเพราะผลของการสร้างสม "บุญ" ไว้ไม่เท่ากัน ดังข้อความตอนหนึ่งในหนังสือไตรภูมิพระร่วงว่า เป็นคนโล้นแต่บายแลบุญ หากทำให้เป็นคนดีแลเชื่องใจ ลางคนโล้งงาม ลางคนโล้งมิงงาม ลางคนโล้งขี้บางคนโล้งขี้มีขี้ ลางคนโล้งเป็นเจ้านาย ลางคนโล้งเป็นข้าท่าน ลางคนโล้งเป็นคนดี ลางคนโล้งเชื่องใจ ลางคนมีปรีชา ลางคนหาปรีชามิได้...⁸²

ด้วยเหตุนี้สถานการณ์ของคนในสังคมไทย จึงถูกยอมรับในจิตใจของคนไทยทั่วไปไว้ก่อนว่า คนจะอยู่ในสถานการณ์ใดเป็นเพราะผลของการสร้างสม "บุญ" ตั้งแต่ชาติก่อน ลักษณะเช่นนี้ทำให้คนไทยยอมรับสถานการณ์ของตนในสังคม ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้โครงสร้างแบบลำดับชั้นในสังคมไทยแน่นแฟ้นขึ้นไปอีก กล่าวคือเชื่อว่าผู้มีบุญญาบารมีมาก ก็มีอำนาจมาก ซึ่งในสมัยโบราณมียอดสูงสุด อยู่ที่พระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าเป็นสมมุติเทวราช และลดหลั่นกันลงมาตามลำดับชั้น เป็นเหตุให้คนไทยยอมรับอำนาจจากเบื้องบนโดยไม่ได้แย้งเพราะเชื่อว่า นั่นเป็นเพราะผลบุญที่คนเหล่านั้นสร้างสมเอาไว้แต่ชาติก่อน และตัวเองมีหน้าที่จะต้องยอมรับปฏิบัติตามคำสั่งของคนเหล่านั้น

นอกจากนี้ค่านิยมของพุทธศาสนายังเป็นปัจจัยที่สำคัญอันหนึ่งที่สร้างนิสัย เฉยเมยทางการเมือง (political apathy) ของคนไทย ทำให้คนไทยไม่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) และขาดการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) คนไทยส่วนใหญ่มักจะคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือพวกตน เป็นเรื่องของบุคคล

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 201.

บางกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบ จึงไม่ให้ความสนใจต่อการเมือง และไม่สามารถจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เขามักจะคิดถึงตัวเอง (individualism) และรักความเป็น อิสระ (freedom-loving) ลักษณะดังกล่าวนี้เมื่อประสานกับพฤติกรรมที่วางเฉย (อุเบกขา) ไม่สนใจใยดีต่อกิจการของส่วนรวมของคนไทยแล้ว หากให้คนไทยไม่ยากผู้หนึ่งหรือเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของคนอื่น ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือการยึดอำนาจทุกครั้งทั้งในอดีตและปัจจุบัน คนไทยส่วนใหญ่ไม่รู้สึกว่าคุณสมบัติเสียอิสรภาพ และไม่รู้สึกกระทบกระเทือน แต่อย่างไร ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือมีการยึดอำนาจเกิดขึ้น คนไทยจะรู้สึกเฉย ๆ เพราะเขายังสามารถประกอบอาชีพการงานได้ตามปกติ โดยไม่ต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง และไม่สนใจว่าใครจะเข้ามาใช้อำนาจโดยวิธีการอย่างไร รวมทั้งไม่สนใจว่าตนเองจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างไร ดังนั้นคนไทยจึงถูกทำให้เคยชินกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยวิธีใช้กำลังยึดอำนาจ⁸³ มาตลอด ประชาชนจึงไม่มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงบุคคลผู้ใช้อำนาจหรือผู้ปกครองแต่อย่างใด ซึ่งนับว่า ไม่สอดคล้องกับการปกครองระบบประชาธิปไตยที่ให้อำนาจแก่ประชาชนเป็นผู้หรือเปลี่ยนแปลงบุคคลผู้ใช้อำนาจหรือผู้ปกครอง

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยการยึดอำนาจทุกครั้ง จะมีการอ้างว่าทำไปโดยความต้องการหรือสนองความต้องการของประชาชน แต่ไม่มีหลักฐานอะไรเป็นเครื่องยืนยันว่า ประชาชนที่เป็นเจ้าของอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริงได้มีส่วนร่วมด้วย การยึดอำนาจแต่ละครั้งจึงเป็นการแย่งชิงอำนาจกันเองระหว่างกลุ่มผู้คุมอำนาจทางการเมือง ซึ่งได้แก่กลุ่ม ข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทหาร แม้แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเมืองครั้งสำคัญของไทย เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมทางการเมือง

---

⁸³Paul Raymond Shirk, "Political Development and Modernization in the Non-Industrial States : The Experience of Thailand" (Unpublished Ph.D. Thesis : The American University, 1970), p. 287.

เมืองดังกล่าวแล้วจะพบว่า หากได้เกิดจากการเรียกร้องของคนไทยส่วนใหญ่ไม่ เพราะคณะราษฎรได้กระทำลงไปในขณะที่คนไทยยังมีความเฉยเมยทางการเมืองอยู่ เห็นได้จากการที่คณะราษฎรซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการปกครองต้องพยายามโฆษณาปลุกปั่นและสร้างภาพพจน์ให้คนเชื่อ เพื่อให้ได้ให้ความร่วมมือ ประเพณีการยึดอำนาจครั้งต่อ ๆ มา ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้คนไทยส่วนใหญ่จึงถูกกีดกันจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผลการยึดอำนาจของกลุ่มทหารต่าง ๆ ที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาคุมอำนาจทางการเมืองมาตลอดเวลา ทำให้คนไทยไม่มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการทางการเมือง เพราะนอกจากจะถูกกีดกัน โดยผลของการยึดอำนาจแล้วยังมีข้อจำกัดอื่น ๆ อีกหลายประการ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชนโดยตรง และบทบาทหรือพฤติการณ์อื่น ๆ ของรัฐบาล เป็นเหตุให้คนไทยทั่วไปไม่รู้สิทธิทางแทนอำนาจของตนแต่อย่างใด รวมทั้งไม่สามารถแสดงบทบาททางการเมืองได้ เนื่องจากขาดการเรี่ยไรและขาดประสบการณ์ ประกอบกับระบบการปกครองของไทยเป็นระบบการเมืองแบบข้าราชการ (bureaucratic polity) ซึ่งกลุ่มข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทหารเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองตลอดมา จึงเป็นการตอกย้ำให้คนไทยเคยชินกับการใช้อำนาจและยอมรับอำนาจอย่างอ่อนแอ

จากการที่คนไทยมีนิสัยยอมรับอำนาจของผู้มีอำนาจ และขาดประสบการณ์ทางการเมือง กล่าวคือ คนไทยคุ้นเคยกับการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งประชาชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง ประชาชนอยู่ในฐานะผู้รับคำสั่งและปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ โดยไม่มีคำอธิบายเหตุผล และไม่สิทธิที่จะโต้แย้ง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ทำให้ประชาชนไม่เป็นตัวของตัวเอง ปลดปล่อยชีวิตดำเนินไปตามยถากรรม เมื่อเกิดทุกข์ร้อนขึ้นก็แก้ไขไปตามมีตามเกิด ประชาชนไม่ค่อยโทษผู้ปกครองว่าไม่สนใจความเป็นอยู่ของประชาชน หรือไม่คอยร้องขอความเป็นธรรมจากผู้ปกครอง รวมทั้งเห็นว่าความแตกต่างระหว่างสามัญชนกับชนชั้นปกครองหรือคนยากจนกับคนมีเป็นเรื่องของโชคชะตา หรือบุญทำกรรมแต่ง หักคนคิดเช่นนี้มีผลทำให้ ประชาชนยอมรับอำนาจของผู้ปกครองโดยไม่ตั้งรันท่อสู้เรียกร้อง ทำให้อำนาจของผู้ปกครอง มั่นคง และดูเหมือนมีความชอบธรรม

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยดังกล่าวมานี้ จึงเป็นวัฒนธรรมที่ไม่สอดคล้องหรือเป็นรากฐานให้ระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปได้ เพราะเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การปกครองระบอบประ

ประชาธิปไตยนั้น ประชาชนเป็นจักรกลที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้กลไกทางการเมืองทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณสมบัติของพลเมืองที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการปกครองระบอบ ประชาธิปไตย ได้แก่ แก่ความสนใจ ความกระตือรือร้นที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง พลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยจะต้องมีทัศนคติว่า กิจกรรมทางการเมืองการปกครองเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องเอาใจใส่รับผิดชอบ จะหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธให้พ้นจากความรับผิดชอบของตนนั้นหาได้ไม่ ดังนั้น การปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงต้องการ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบ เข้ามีส่วนร่วม (participant political culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่เข้าใจใน ระบบการเมืองทั่ว ๆ ไป มีการรับรู้ต่อโครงสร้างทางการเมืองและการบริหารรวมถึงเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะการเมืองระบอบ ประชาธิปไตยเป็นเรื่องคนหมู่มาก ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านความคิด ผลประโยชน์ ภูมิหลัง ฯลฯ เข้ามาดำเนินกิจกรรมเพื่อความสำเร็จร่วมกัน โดยถือว่า ประชาธิปไตยเป็นทั้งรูปแบบการปกครองและวิถีชีวิตซึ่งทั้งสองอย่างต้องดำเนินไปด้วยกัน⁸⁴ นั่นก็คือ ประชาธิปไตยเป็นที่ยอมรับว่าเป็นทั้งรูปแบบการปกครอง และแบบแผนหรือวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิตของคนในสังคมด้วย ฉะนั้น ความอยู่รอดของประชาธิปไตยในสังคมใด ๆ ย่อมต้องอาศัยการมี วัฒนธรรมทางการเมืองแบบ เข้ามีส่วนร่วม ซึ่งก็ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและ อาศัยการมีความ รู้สึกนึกคิดในทางมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองในสังคมนั้น ๆ

ได้กล่าวมาแล้วว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของ บุคคลในประเทศ และเป็นผลผลิตของกระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง ดังนั้น พลเมือง ในแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง ทั้งนี้เพราะการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง มีความสำคัญต่อแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคม การเมือง กล่าวคือ กระบวนการนี้ได้สร้าง "บุคลิกภาพทางการเมือง" ของคนในสังคมนั้นซึ่งมีอิทธิ- ผลในฐานะเป็นตัวกำหนดที่สำคัญของพฤติกรรมทางการเมืองในระบบการเมืองนั้น ๆ วัฒนธรรมทาง

---

⁸⁴R.M., MacIver, The Web of Government (New York : The Macmillan Co., 1947), p. 204.

การเมืองไม่ว่าจะแบบเกื้อกูลต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย หรือแบบเผด็จการ ล้วนเป็นผลของการหล่อหลอมจากกระบวนการนี้ ฉะนั้นการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างใกล้ชิด --- ในแง่ที่ว่า เป็นกระบวนการที่ทำให้พลเมืองในประเทศมีความรู้ เรื่องของการเมืองการปกครองของประเทศดีขึ้น และก่อให้เกิดความรู้สึกาใกล้ชิด ชอบพอ เกล็ดขัดขัง หรือหนึ่ง เจบต่อการเมืองขึ้น เห็นว่าการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองกับวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละระบบการเมืองต่างเอื้ออำนวย ซึ่งกันและกัน

ดังนั้น การที่บุคคลในสังคมจะมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองในประเทศของตนมากน้อยเพียงใด จึงขึ้นอยู่กับการสอนและการเรียนรู้ในอุดมการณ์และวิถีชีวิตทางการเมืองแล้วจะก่อให้เกิดรูปแบบการปกครองที่สมาชิกในสังคมนั้น เรียนรู้มาได้ง่ายขึ้น เช่น ถ้าประชาชนได้รับการสั่งสอนให้เห็นคุณค่าของอุดมการณ์ประชาธิปไตย และวิถีชีวิตทางการเมืองแบบประชาธิปไตยก็จะทำให้เกิดการปกครองแบบประชาธิปไตยได้ง่ายขึ้น มนุษย์ถูกสอน เรื่องการเมืองการปกครองมาตั้งแต่แรกเกิดจนตาย กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคล ตั้งแต่ระยะแรกเริ่มของชีวิตใน ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษาขั้นสูง ระบบข้าราชการ พรรคการเมือง สถาบันทางการเมือง ฯลฯ ถ้าสังคมนั้น ๆ ต้องการเป็นประชาธิปไตย สถาบันต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะสอนให้สมาชิกในสังคม เรียนรู้วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ถ้าสถาบันหนึ่งสอนให้สมาชิกในสังคม เรียนรู้วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย แต่สถาบันอื่น ๆ สอนตรงกันข้าม เช่น ในระดับมหาวิทยาลัยมุ่งสอนประชาธิปไตยให้แก่นักศึกษาและมีบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตย ทั้งในด้านความคิดเห็นและการปฏิบัติ แต่ในระดับครอบครัวความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและ บรรยากาศยังเป็นแบบอำนาจนิยมอยู่ การเรียนรู้ประชาธิปไตยของสมาชิกในสังคมจะเกิดขึ้นยาก เพราะสมาชิกในสังคมจะมีความเข้าใจ ไขว่เขวในหลักการและวิถีปฏิบัติของระบอบประชาธิปไตย

ในแต่ละสังคมกระบวนการเรียนรู้นี้จะแตกต่างกันไป และมีอิทธิพลต่อแบบแผนพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งมีผลต่อระบบการเมืองของประเทศนั้น ๆ เช่นถ้าประเทศใดมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอนให้คน เคยชินต่อระบอบอำนาจนิยมหรือเผด็จการ การปกครองในประเทศนั้นก็จะ เป็นแบบสั่งการตามลำดับชั้น ซึ่งผู้ถูกปกครองจะต้อง เชื่อฟังผู้ปกครองอย่างเคร่งครัด และผู้ปกครองก็คือ

ข้าราชการผู้มีอำนาจนั่นเอง กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการถ่ายทอด วัฒนธรรมทางการเมือง แบบต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกของสังคมโดยผ่านตัวการต่าง ๆ ที่เป็นหน่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล และทำให้สมาชิกของสังคมนั้นเกิดการเรียนรู้ทางการเมือง

การศึกษาับการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง

การศึกษาเป็นโครงสร้างพื้นฐาน (infra-structure) อย่างหนึ่งที่จะต้องการพัฒนาประเทศทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพราะการศึกษาทำให้ประชาชนมีความรอบรู้ในปัญหาต่าง ๆ ของบ้านเมือง มีความตื่นตัว ต่อสู้เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีทัศนคติที่กว้างไกลตลอดจน รู้จักตัดสินปัญหาต่าง ๆ โดยยึดหลักการของเหตุผลเป็นพื้นฐาน สังคมที่มีความเจริญในด้านการศึกษา ประชาชนย่อมเข้าใจและยอมรับผลของการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นง่ายกว่าในสังคมที่ล้าหลังทางการศึกษา สำหรับในทางการเมือง จากการศึกษาของ Almond และ Verba พบว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง ในกระบวนการอบรมกลุ่มกลางประชาชนให้เข้าไปสู่การเรียนรู้ทางการเมือง และชี้ให้เห็นว่าการศึกษาทำให้บุคคลมีความรู้เรื่องการเมือง มีความเชื่อมั่นสูงในบทบาททางการเมืองของตนสถาบันการศึกษามีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยมและบุคลิกภาพของผู้ที่เข้าศึกษา และก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างไปจากบุคคลที่มีการศึกษาต่ำ กล่าวคือ บุคคลที่มีการศึกษาสูงจะมีความสนใจและเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่าบุคคลที่มีการศึกษาต่ำ⁸⁵ และการศึกษาที่บุคคลได้รับจะมี อิทธิพลอย่างสำคัญยิ่งต่อทัศนะทางการเมืองของบุคคล⁸⁶ นั่นคือ คนที่ไม่ได้รับการศึกษาเลยหรือได้รับเพียงเล็กน้อยจะมีทัศนคติทางการเมืองแตกต่างไปจากคนที่ได้รับการศึกษาสูง และบุคคลจะเรียนรู้ทางการเมืองได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับภูมิหลังทางการศึกษาของบุคคลนั้น การศึกษามีอิทธิพลอย่างมากต่อโครงสร้างทางการเมืองของแต่ละ

⁸⁵Almond and Verba, The Civic Culture, pp. 315-316.

⁸⁶Gabriel A. Almond and Sidney Verba Education and Political Development (Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1965), p. 18.

ประเทศ เพราะสถาบันการศึกษาเป็นแหล่งผลิตผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง ที่จำเป็นต่อสภาพสังคมของแต่ละประเทศ ตลอดจนเป็นแหล่งฝึกอบรมประชาชนให้เข้ากับสภาพของสังคม และมีส่วนร่วมช่วยสร้างทัศนคติทางการเมืองทำให้เกิดขึ้นแก่สมาชิกในสังคม ดังนั้นการศึกษาจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองในแง่ที่ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองมีส่วนเกี่ยวกับการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองนี้เองที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการศึกษา⁸⁷

การเปลี่ยนแปลงอำนาจในการปกครองของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าเป็นการแก่งแย่งชิงกันเองในระหว่างกลุ่มผู้คุมอำนาจทางการเมืองเพียงไม่กี่กลุ่ม ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริงหาได้มีส่วนร่วมด้วยไม่ อำนาจทางการเมืองจึงยังคงอยู่ที่ชนชั้นปกครอง ซึ่งเป็นผู้มีโอกาสได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี ทั้งจากในและนอกประเทศมาโดยตลอด ประชาชนทั่วไปจึงไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง ได้กล่าวมาแล้วว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องการวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วม (participant political culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคล ที่เข้าใจในระบบการเมืองทั่วไป มีการรับรู้ต่อโครงสร้างทางการเมือง การบริหาร ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และมีความรู้สึกที่ตัวเองสามารถมีอิทธิพลที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ การศึกษาทำให้บุคคลมีความรู้ เรื่องการเมืองและมีความเชื่อมั่นสูงในบทบาททางการเมืองของตน ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้ประชาชน เกิดการเรียนรู้ทางการเมือง เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมทางการเมือง ทำให้ประชาชนเชื่อมั่นในตัวเอง และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากขึ้น คณะราษฎรเองเมื่อทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ก็ได้ตระหนักถึงอิทธิพลของการศึกษาที่มีต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี จะเห็นได้จากหลัก 6 ประการ⁸⁸ ที่คณะราษฎรกำหนดเป็นนโยบายหลักในการดำเนินการปกครองประเทศ

⁸⁷ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง," หน้า 9.

การศึกษากับการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยที่กำลังพัฒนา เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยพื้นฐานอันสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถเกิดการเรียนรู้ทางการเมือง มีความสำนึกทางการเมืองและอยากเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ทุกกระบวนการเมืองต่างก็ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการอบรมและปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนให้เป็นไปในทางที่จะรักษาไว้ซึ่งความมั่นคง ความอยู่รอด และความเจริญของระบบการเมืองนั้น ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ทุกกระบวนการเมืองต่างก็ใช้การศึกษาเพื่อผลิตคนให้ออกไปรับใช้ระบบการเมืองของตน ส่วนผลผลิตที่ออกมาขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบอีกหลายอย่างของระบบการเมืองนั้น

เป็นที่ยอมรับกันว่า สถาบันการศึกษามีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติค่านิยม และบุคลิกภาพของผู้ที่เข้าศึกษา รวมถึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างไปจากผู้ที่มีการศึกษาต่ำ หรือได้รับการศึกษาเพียงเล็กน้อยหรือไม่ได้รับการศึกษาเลย สถาบันการศึกษาจึงเป็นหน่วยที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ (socialization) ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดความรู้สึก

88หลัก 6 ประการได้แก่ 1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง 2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มากที่สุด 3. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยซาก 4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน 5. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระเมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการดังกล่าวข้างต้น 6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร รายละเอียดดูได้จาก เตือน บุณนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลราษฎรผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก (กรุงเทพฯ : โพนีสสามัคคีการพิมพ์, 2517), ว.ช. ประสงค์, แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้าฯ (พระนคร : โรงพิมพ์ดวงชา, 2505), หน้า 194-195.

ค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หรือความต้องการเปลี่ยนแปลง มนุษย์ในเกือบทุกประเทศได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการอบรมปลูกฝังทัศนคติทางการเมืองของประชาชนให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน สำหรับประเทศไทยลักษณะของการศึกษาชั้นสูงไม่ได้เอื้ออำนวยให้ผู้ศึกษาเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่ม หรือมีความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นของตัวเอง ตรงกันข้ามกลับทำให้นักศึกษาเป็นผู้ตามที่ดี ระบบการศึกษาเช่นนี้มีอยู่ทุกระดับการศึกษาของไทย ดังนั้นนักศึกษาจึงมีลักษณะบางอย่างที่ไม่แตกต่างไปจากผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่า กล่าวคือมีลักษณะที่นิ่งเฉยไม่กระตือรือร้นและมีความอดกลั้นต่อสภาพแวดล้อมที่ตนไม่พอใจ⁸⁹

การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการศึกษา เพราะการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองส่วนใหญ่ เป็นเรื่องของระบบการศึกษาและตัวบุคคลโดยเฉพาะ ชนชั้นนำจะมีทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกจะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับนโยบายการศึกษาว่า มีอยู่อย่างไร⁹⁰

ระบบการศึกษาเป็นสถาบันหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการ นำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน ดังนั้น การอบรมและการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองของนักเรียนนักศึกษา และเกือบทุกประเทศได้ให้ความสำคัญต่อการอบรมทางการเมืองในสถาบันการศึกษาทุกระดับ สำหรับประเทศไทยก็ได้นำเข้าวิธีการอบรมนักเรียนนักศึกษาให้มีความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตยมาใช้ เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนนักศึกษา มีความศรัทธา และเห็นคุณค่าของการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ผลของการอบรมดังกล่าวไม่มี ประสิทธิภาพมากนัก เพราะสภาพแวดล้อมและระบบการเมืองไม่เป็นประชาธิปไตย ยิ่งไปกว่านั้นความผันผวนทางการเมืองที่เกิด

⁸⁹ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง," หน้า 18.

⁹⁰ David E. Apter, The Politics of Modernization (Chicago: The University of Chicago Press, 1965), p. 145 ใน สุจิต บุญบงการ "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง," หน้า 20.

ขึ้นมีผลให้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญบ่อยครั้ง ก่อให้เกิดความสับสนว่าอะไรเป็นระบบการเมืองของไทยที่แท้จริง นอกจากนี้ระบบการศึกษาของไทยยังขาดการศึกษาอบรมเพื่อความรอบรู้ทางการเมืองอย่างแท้จริง ด้วยเกรงว่านักศึกษาจะเล่นการเมือง การเตรียมเพื่อที่จะให้ประชาชนได้เรียนรู้และพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ภาวะผู้นำทางการเมือง รวมถึงการเตรียมตัวเพื่อการบริหารประเทศและการปกครองตนเองจึงต้องตามไปด้วย ประชาชนที่มีโอกาสได้ศึกษาเรื่องการเมืองอย่างถูกต้องก็มีเฉพาะนักศึกษาที่ศึกษาในบางสาขาวิชาเท่านั้น ฉะนั้นการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่พัฒนา มาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบันนี้ จึงไม่ได้ช่วยในการพัฒนาการเมืองในระบบ ประชาธิปไตยมากนัก ทั้งนี้เพราะขาดเป้าหมายหรือนโยบายที่แน่นอนเกี่ยวกับการให้การศึกษาในด้านการเมืองแก่ประชาชน อีกทั้งเนื้อหาของวิชาการและวิธีการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองที่เรียกกันว่า "ประชาธิปไตย" ได้มีความผันผวนทางการเมืองเกิดขึ้นบ่อยครั้ง มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองด้วยวิถีทางนอกรัฐธรรมนูญหลายครั้งหลายหน มีการยุบสภาผู้แทนที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรง และจัดตั้งสภาที่สมาชิกมาจากการแต่งตั้งของรัฐบาลขึ้นบาง ระยะเวลาที่มีการประกาศใช้กฎอัยการศึก จำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชน ห้ามการชุมนุมทางการเมือง และห้ามจัดตั้งสมาคมทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคณะผู้ปกครองไม่ได้ให้ความสนใจอย่างจริงจังที่จะปลูกฝังความรู้ ทักษะคิดและวิถีทาง ปฏิบัติทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนโดยส่วนรวม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่เพียงรูปแบบ เนื้อแท้ของการปกครองยังคงเป็นแบบเผด็จการอำนาจนิยมตลอดมา ผลจากความผันผวนทางการเมืองดังกล่าวมานี้ ทำให้องค์กรทางการเมือง เช่น พรรคการเมืองไม่มีโอกาสหยั่งรากฐานลงไปถึงประชาชนทั่วไป การปกครอง ระบอบรัฐสภาต้องชะงักงัน ขาดความต่อเนื่อง ประชาชนส่วนใหญ่ถูกตัดขาดจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง และเป็นเหตุให้ประชาชนไม่มีประสบการณ์ในการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งในระบอบนี้ใครจะเป็นผู้ปกครองและจะใช้นโยบายในการปกครองประเทศอย่างไร ประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินใจเลือก ผู้ปกครองไม่อยู่ในฐานะที่จะแต่งตั้งตัวเอง หรือกำหนดนโยบายในการ ปกครองประเทศตามอำเภอใจได้ การมีส่วนร่วมในการระดมทุนการ

เมืองของประชาชนในระบอบ ประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งจำเป็น หากขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้ว การปกครองแบบ ประชาธิปไตยย่อมเกิดขึ้นได้ยาก ฉะนั้นการขาดการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนจึงเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่

สรุปแนวความคิดและทฤษฎี

ในบทนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับ ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง, หลักการประชาธิปไตยทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แนวความคิดเกี่ยวกับการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมือง เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของผู้เขียน 2 หัวข้อใหญ่ คือ

1. ความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ของ พลม.
2. ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการนำความรู้ ความเข้าใจ ไปเผยแพร่กับประชาชน

นั่นคือ ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ของ พลม. ที่ได้รับจากการอบรมและเรียนรู้ทางการเมืองว่ามี ความรู้ความเข้าใจเพียงใด วัตถุประสงค์ทั้ง 2 ประการ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ

1. ถ้า พลม. เข้าใจการเมืองในระบอบประชาธิปไตย น่าจะนำความรู้ไปเผยแพร่ประชาชนได้ ถือว่า เป็นความสำเร็จ
2. ถ้า พลม. ไม่เข้าใจการเมืองในระบอบประชาธิปไตย น่าจะล้มเหลวในการนำความรู้ไปเผยแพร่ต่อประชาชน

ในการศึกษาเรื่อง "บทบาทของอาสาสมัครเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน" (พลม.) ในการให้การเรียนรู้ประชาธิปไตย นั้น ผู้เขียนศึกษาถึงความคิด ความเชื่อ ทัศนคติทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมือง ของอาสาสมัครที่เราเรียกกันเป็นนาม สัทนารเสื่อ ซึ่งประกอบด้วย ทหาร/ตำรวจ, ครู, พสส/อสม, ผู้นำตามสังคม (ผู้ที่นายอำเภอแต่งตั้ง) ว่าบุคคลเหล่านี้มีความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ที่ได้รับจากการอบรมและเรียนรู้ทางการเมือง และนำมาถ่ายทอดให้กับประชาชนว่าสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างไร ซึ่งบทบาทของอาสาสมัครเผยแพร่ประชาธิปไตย เหล่านี้

นอกจากจะขึ้นอยู่กับความคิด ความเชื่อ ทัศนคติทางการเมือง และการอบรมเรียนรู้ ที่พวกเขาได้รับมาแล้ว ยังขึ้นอยู่กับ อิทธิพลของสถาบันต่าง ๆ อันได้แก่ สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการเมือง กลุ่มผลประโยชน์และ ครอบครัว สถาบันเหล่านี้ยังมีผลต่อการอบรมกล่อมเกลาและการเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของพลม. ซึ่งจะส่งผลมาถึง บทบาทของอาสาสมัครเหล่านี้ในการนำความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยมาเผยแพร่ให้กับประชาชนในหมู่บ้าน